Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Sabina Forejtková

Ochranná opatření

Diplomová práce

Olomouc, 2011

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: Ochranná opatření vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.“

……

V Brně dne 20.5. 2011. Sabina Forejtková

Tímto bych chtěla poděkovat JUDr. Filipu Ščerbovi, Ph.D. za odborné vedení, podnětné připomínky a cenné rady, které mi při vypracování diplomové práce velmi pomohly.

Obsah:

ÚVOD **5**

1 DRUHY TRESTNĚPRÁVNÍCH SANKCÍ **7**

2 OCHRANNÉ LÉČENÍ **9**

2.1 OKRUH OSOB KTERÝM SE UKLÁDÁ OCHRANNÉ LÉČENÍ 9
2.2 VYSVĚTLENÍ SOUVISEJÍCÍCH POJMŮ 10
2.3 UKLÁDÁNÍ OCHRANNÉHO LÉČENÍ 14
2.3.1. Postup při ukládání ochranného léčení *15*
2.3.2 Typy ochranného léčení *16*
2.4 TRVÁNÍ OCHRANNÉHO LÉČENÍ 17

3 ZABEZPEČOVACÍ DETENCE **18**

3.1 DŮVODY VZNIKU 18
3.1.1 Maření léčby *19*
3.1.2 Útěky z psychiatrických léčeben *20*
3.1.3 Ohrožení personálu *22*
3.2 VÝVOJ VZNIKU ZABEZPEČOVACÍ DETENCE V ČESKÉ REPUBLICE 23
3.3 INSTITUT TZV. PREVENTIVNÍ DETENCE 25
3.4. OKRUH PACHATELŮ, JIMŽ SE UKLÁDÁ ZABEZPEČOVACÍ DETENCE 27
3.4.1. Obligatorní uložení zabezpečovací detence *28*
3.4.2 Fakultativní uložení zabezpečovací detence *29*
3.5 VÝKON ZABEZPEČOVACÍ DETENCE 31
3.5.1 Charakter detenčního ústavu *31*
3.5.2 Práva a povinnosti chovanců v detenčním ústavu *35*
3.5.3 Kontrola dodržování právních předpisů při výkonu zabezpečovací detence *37*
3.5.4 Problematika zajištění ostrahy v ústavech zabezpečovací detence *38*
3.5.5 § 62 – Zákon o výkonu zabezpečovací detence *39*
3.6 TRVÁNÍ ZABEZPEČOVACÍ DETENCE 41
3.7 ÚSTAVY ZABEZPEČOVACÍ DETENCE V ČESKÉ REPUBLICE 42
3.7.1 Věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence – Opava *43*
3.7.2 Vazební věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence - Brno *44*

4 OCHRANNÁ VÝCHOVA **45**

4.1 UKLÁDÁNÍ OCHRANNÉ VÝCHOVY 47
4.2 VÝKON OCHRANNÉ VÝCHOVY 48
4.3 TZV. „SANACE“ RODINY 49
4.4 OCHRANNÁ VÝCHOVA UKLÁDÁNA DĚTEM MLADŠÍM PATNÁCTI LET 51

5 ZABRÁNÍ VĚCI NEBO JINÉ MAJETKOVÉ HODNOTY **53**

5.1 UKLÁDÁNÍ 53

ZÁVĚR **56**

BIBLIOGRAFIE **59**

SHRNUTÍ **63**

SUMMARY **64**

Úvod

Trestní právo, jako součást práva veřejného, patří mezi dominantní právní odvětví, které se vyvíjelo po celá staletí a stále se vyvíjí. Na rozdíl od některých právních odvětví, které můžeme nazvat přívlastkem novodobá, mezi něž patří bezesporu například právo životního prostředí, má trestní právo hluboké kořeny v minulosti a problematika s ním spojená a změny v něm probíhající provází lidstvo po celá staletí. Především velkým posunem, ke kterému došlo v rámci trestního práva, je celková změna postoje k pachatelům trestné činnosti. Do popředí se dostává více problematika ochrany práv a svobod těchto osob. Dále vznikem většího množství trestněprávních sankcí, respektive jejich možných alternativ, dochází k adekvátnějšímu postihu pachatelů trestné činnosti. Možnost ukládání nejrůznějších druhů trestů, a také možnost ukládat nejen je, ale také ochranná opatření, která jsou tématem diplomové práce, dochází k tomu, že společnost může lépe reagovat na problematiku kriminality jako takové. Ochranná opatření především přinesla mimo jiné také možnost, jak se například vypořádat s problematikou, pokud trestnou činnost páchá osoba trpící závažnou duševní chorobou, která však nemůže být z tohoto důvodu uložen trest. Ochranná opatření, jakožto velice důležitý a jen těžko postradatelný institut trestního práva jsou jeho neoddělitelnou součástí. V posledních několika letech však vyvstaly četné diskuze, které se především týkaly problematiky ochranného léčení, respektive jeho nedostatky a nutnosti přijetí opatření k nápravě. Jako možným prostředkem nápravy bylo spatřováno zavedení nového institutu zabezpečovací detence.

Vzhledem k poměrně velké medializaci tohoto tématu jsem se o danou problematiku začala více zajímat a velice mě oslovila. Toto téma spolu s problematikou dalších ochranných opatření se pro mě stalo zajímavým tématem pro diplomovou práci.

Cílem mojí diplomové práce je především objasnění podstaty a významu ochranných opatření a rozbor jednotlivých druhů ochranných opatření. Větší pozornost je věnována nejnovějšímu institutu zabezpečovací detence, jeho charakteristice, významu či důvodům, které vedly k jeho zakotvení v současné právní úpravě.

Diplomová práce je členěna do pěti kapitol. V první kapitole je nastíněna obecná problematika trestněprávních sankcí, respektive jejich dvojkolejnost. Následně pomocí komparace jednotlivých znaků trestů a ochranných opatření dochází prostřednictvím této metody k seznámení se s obecnou charakteristikou ochranných opatření. V dalších kapitolách pak podávám výklad o jednotlivých druzích ochranných opatření včetně rozboru problematiky, která s jednotlivými opatřeními souvisí.

Největší pozornost v každé kapitole je věnována popisu jednotlivých ochranných opatření a analýze jednotlivých stěžejních problémů. V rámci ochranného léčení a zabezpečovací detence věnuji pozornost také komparaci těchto dvou institutů.

1 Druhy trestněprávních sankcí

Trestní zákoník vychází z principu tzv. dualismu trestněprávních sankcí. V ustanovení § 36 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, tedy nalezneme, že trestními sankcemi jsou nejen tresty, ale také ochranná opatření. Tyto dva druhy trestněprávních sankcí však nejsou zcela odlišnými instituty trestního práva, ale naopak je spojuje řada společných rysů a více či méně se mohou doplňovat. Na druhou stranu je zde však řada specifik, které platí pouze pro ochranná opatření či naopak specifika, platící pro tresty. Tresty a ochranná opatření můžou být ukládána nejen samostatně, ale může dojít i k jejich kombinaci při jejich ukládání. Je tak například možné uložit ochranné léčení jako jeden z druhů ochranných opatření (viz dále) za současného uložení trestu odnětí svobody, atd.[1]Bližší konkretizace výše zmíněných problémů, rozbor jednotlivých rozdílů, jakožto možný způsob seznámení se s obecnou charakteristikou ochranných opatření, která jsou tématem diplomové práce, bude předmětem následujících odstavců.

„Ochranná opatření lze vymezit jako trestněprávní následek trestného činu nebo činu jinak trestného.“ [2] V této větě se nám skrývá zevrubná charakteristika ochranných opatření. Především je důležité uvědomit si, že ochranná opatření můžou být následkem nejen trestného činu, ale také je možnost je uložit na rozdíl od trestu, za čin jinak trestný. Ochranná opatření mohou tedy být právním následkem činu jinak trestného, tresty ovšem nikoliv. V této souvislosti je nutné poznamenat, že ochranná opatření nám představují možnost, jak naložit s jedincem, který spáchal závažnou trestnou činnost, ale například z důvodu duševní poruchy mu nemůže být uložen některý z možných trestů. Ochranná opatření tak v této situaci hrají nenahraditelnou úlohu ve vztahu k možnému postihu těchto jedinců a umožňují tak soudům, které jsou oprávněny ukládat na základě zákona trestněprávní sankce, lépe reagovat a efektivněji řešit daný problém.[3]

Ochranná opatření se liší od trestu také v tom ohledu, že újma, která je způsobena uloženým ochranným opatřením, není záměrně vyvolaným účinkem a neobsahuje v sobě morálně politické odsouzení činu.[4] V této souvislosti to pak znamená, že hlavním cílem a účelem ochranných opatření není újma způsobená pachateli, jako je tomu v případě trestněprávní sankce v podobě trestu. Ochranná opatření tak stojí poněkud na jiných základech a principech. Stěžejním cílem a smyslem ukládání ochranných opatření pak bude

[1] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1.vydání. Praha: Leges, 2009, s. 422.
[2] tamtéž
[3] tamtéž
[4] SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva.* 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009, s. 235.

nejen ochrana společnosti před osobami, které páchají trestnou činnost a zabránění v páchání případné další trestné činnosti, ale také například v případě ochranného léčení či v případě zabezpečovací detence také snaha o léčbu duševně nemocného jedince (o tom viz dále).

Co se týká jednotlivých druhů ochranných opatření, platné trestní právo zná jednak ochranná opatření postihující svobodu, mezi ně se řadí ochranné léčení, zabezpečovací detence a ochranná výchova (viz. § 98 zákona č.40/2009 Sb., trestní zákon). Dále pak ochranná opatření postihující majetek. Do této skupiny řadíme ochranné opatření ve formě zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty.[5] Charakteristika těchto jednotlivých ochranných opatření, jejich účel, ukládání, výkon a další problematika s těmito ochrannými opatřeními spojená, bude podrobněji rozebrána ve zbývající části diplomové práce.

[5] SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva.* 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009, s. 240.

2 Ochranné léčení

„Ochranné léčení je právním následkem trestného činu nebo činu jinak trestného a poskytuje ochranu společnosti před nebezpečnými duševně chorými osobami nebo osobami závislými na návykových látkách jejich umístěním nebo ambulantní péčí ve zdravotnickém zařízení, a to s cílem jejich opětovného zařazení do běžného života.“ [6]

Stěžejní úpravu tohoto ochranného opatření najdeme v § 99 trestního zákona. Úpravu procesních otázek pak nalezneme v zákoně č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád). Oproti úpravě v zákoně č. 140/1961 Sb., došlo v rámci institutu ochranného léčení v současné právní úpravě k určitým změnám, které mimo jiné také souvisí se zavedením nového ochranného opatření ve formě zabezpečovací detence, o kterém bude řeč v následující kapitole. S přijetím nového trestního zákona však nedošlo (na rozdíl od zabezpečovací detence) k přijetí zákona o výkonu ochranného léčení, což považuji, vzhledem k problematice ochrany práv osob vykonávající ochrannou léčbu, za situaci značně neuspokojivou. V následující kapitole věnované ochrannému léčení bude řeč především o pachatelích, kterým je možné uložit ochranné léčení, dále o jednotlivých formách a typech ochranného léčení, jakož i o jiné problematice, související s tímto druhem ochranného opatření.

2.1 Okruh osob kterým se ukládá ochranné léčení

Trestní zákoník umožňuje uložit ochranné léčení ve dvou formách. Jednak se ochranné léčení ukládá obligatorně dle § 99 odst. 1 a dále se ukládá fakultativně dle § 99 odst. 2.

Soud uloží obligatorní ochranné léčení ve třech případech. Jednak soud uloží obligatorní ochranné léčení pachateli, který spáchal trestný čin ve stavu zmenšené příčetnosti (včetně zákonné podmínky, že si tento stav nepřivodil ani z nedbalosti vlivem návykové látky), má-li za to, že by vzhledem ke zdravotnímu stavu takového pachatele bylo možno za současného uložení ochranného léčení dosáhnout možnosti jeho nápravy i trestem kratšího trvání (§ 40 odst. 2 trestního zákona). Dále pak uloží soud ochranné léčení pachateli, který spáchal trestný čin ve stavu zmenšené příčetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou, kdy může upustit od potrestání, je-li přesvědčen, že ochranné léčení, které ukládá, zajistí nápravu pachatele a ochranu společnosti lépe než trest (§ 47 odst. 1 trestního zákona). V posledním případě soud uloží také ochrannou léčbu osobě, respektive pachateli činu jinak trestného, který není pro nepříčetnost trestně odpovědný a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný (§ 99 odst. 1 zákona č.40/2009 Sb., trestní zákoník).

[6] ŠÁMAL, Pavel. In ŠÁMAL, Pavel (ed) *Trestní zákoník I. Komentář.* 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 1026.(§ 99)

Co se týká fakultativního ochranného léčení, soud ho může uložit v případě, pokud se jedná o pachatele, který spáchal trestný čin ve stavu vyvolaném duševní poruchou a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný. Ve druhém případě pak tomu pachateli, který zneužívá návykovou látku a spáchal trestný čin pod jejím vlivem, nebo v souvislosti s jejím zneužíváním. V tom to případě však soud ochranné léčení neuloží, je-li vzhledem k osobě pachatele zřejmé, že jeho účelu nelze dosáhnout (§ 99 odst. 2 písm. a), b) zákona č.40/2009 Sb., trestní zákoník).

V posledně uvedeném případě soud tedy zkoumá, zda neexistuje tzv. kontraindikace v osobě samotného pachatele. Tedy zda vzhledem k jeho osobě je zřejmé, že účelu ochranného léčení nebude možno dosáhnout. Především zkušenosti s ukládáním ochranného léčení ukázaly, že pro účinné ochranné léčení, zejména alkoholiků nebo jiných toxikomanů, má stěžejní význam náležitá motivace této osoby k pozitivní změně svého života a její spolupráce při léčení. Zjistí-li soud, že takováto spolupráce a motivace u pachatele zcela zřejmě neexistuje, je pro něj kontraproduktivní ochranné léčení nařizovat.[7]

Je také třeba připomenout, že ukládání ochranného léčení, respektive jeho právní úprava, se uplatní také vůči mladistvým pachatelům (viz § 21 odst. 2 zák. mládeže).

Ve výše uvedeném výkladu, týkajícího se okruhu pachatelů, kterým se ukládá nebo může ukládat ochranné léčení, se setkáváme s řadou pojmů, jejichž bližší vymezení a konkretizace je nezbytnou podmínkou k pochopení jak institutu ochranného léčení, tak k pochopení nového institutu zabezpečovací detence (viz následující kapitola). Jedná se o pojmy jako je duševní porucha, nepříčetnost či příčetnost zmenšená.

V rámci obligatorního i fakultativního ukládání ochranného léčení se také objevuje pojem „nebezpečnosti pobytu pachatele na svobodě“, který chápeme jako jednu z podmínek, která musí být splněna, aby soud mohl rozhodnout o uložení ochranného léčení.

V neposlední řadě se v rámci fakultativního ukládání ochranného léčení hovoří také o pachateli, který zneužívá návykovou látku. Vzhledem k důležitosti těchto výše uvedených pojmů, které se úzce vztahují k celé problematice nejen ochranného léčení, ale zabezpečovací detence, považuji za nezbytné se jím v následujícím textu blíže a podrobněji věnovat.

2.2 Vysvětlení souvisejících pojmů

Nový trestní zákoník přináší v § 123 definici pojmu duševní porucha, jako jedno z kritérií nepříčetnosti a příčetnosti zmenšené. Mimo jiné také trestní zákoník rozeznává tzv. stav vyvolaný duševní poruchou, který je podmínkou pro uložení ochranného léčení a

[7] ŠÁMAL, Pavel. K úpravě ochranného léčení v trestním zákoníku. *Trestněprávní revue,* 2010, č 10, s. 102.

zabezpečovací detence. Podle § 123 se tedy duševní poruchou rozumí duševní porucha vyplývající z duševní nemoci, hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti a jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka. Tato definice duševní poruchy představuje zastřešující pojem, který zahrnuje různé aspekty duševního zdraví člověka. Je však kritizována především z toho důvodu, že s vývojem psychiatrie může dojít k situaci, kdy definice nepokryje některé duševní poruchy a některému pachateli pak bude hrozit např. trest místo ochranného léčení. Nový trestní zákoník upustil od diferenciace duševní poruchy, která je uznávaná trestněprávní naukou, která duševní poruchy dělí na duševní choroby, chorobné duševní stavy a krátkodobé duševní poruchy.[8]

Na prvním místě v § 123 se setkáváme s pojmem duševní porucha, která vyplývá z duševní nemoci. Problematika duševní nemoci souvisí především s vymezením pojmu duševní zdraví, respektive zdraví samotného. S definicí zdraví se například můžeme setkat v preambuli ústavy Světové zdravotnické organizace (WHO). Zde je zdraví definováno jako stav úplné tělesné, duševní a sociální pohody. Definice zdraví můžeme najít v četné literatuře, avšak vymezení toho, „co je normální“, je velice složité a jednotná definice zatím přijata nebyla.

Dále pak zákon udává tzv. hlubokou poruchu vědomí. V psychopatologii se rozlišují dvě poruchy vědomí, a to kvantitativní a kvalitativní. Kvantitativní se projevuje celkovou poruchou bdělosti (od stavu snížené bdělosti až po stav bezvědomí). Kvalitativní poruchy jsou charakteristické zachovanou bdělostí spojenou s poruchou některých psychických funkcí, které se projeví např. narušeným vnímáním či celkovou nebo úplnou dezorientací.

Co se týče mentální retardace, tato duševní porucha byla řazena k chorobným duševním stavům. Mentální retardace je definována jako vrozené postižení rozumových schopností, které se projeví v neschopnosti porozumět svému okolí a také v neschopnosti se mu v požadované míře přizpůsobit. Kvantitativním hodnocením mentální retardace je odhad inteligence a jeho srovnání s normou, která je v populaci.

V neposlední řadě zákon hovoří o těžké duševní či sexuální odchylce. Toto vymezení má s největší pravděpodobností pokrýt ty případy, které nespadají do výše uvedené duševní poruchy. Otázkou také zůstává, zda bude míra odchylky posuzována na základě výskytu v populaci, či v jiných souvislostech (např. sociální dopad na nositele této odchylky).[9]

[8] MATIAŠKO, Maro. Ochranné léčení v novém trestním zákoníku: ke třem vybraným otázkám. In JELÍNEK, Jiří (ed). *O novém trestním zákoníku*. Praha: Leges, 2009, s. 97-103.

[9] MATIAŠKO, Maro. Ochranné léčení v novém trestním zákoníku: ke třem vybraným otázkám. In JELÍNEK, Jiří (ed). *O novém trestním zákoníku*. Praha: Leges, 2009, s. 97-103.

Legální definici pojmu nepříčetnost najdeme v § 26 trestního zákona. Ta zní: „Kdo pro duševní poruchu v době spáchání trestného činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin odpovědný“. Pachatel tedy jednal v nepříčetnosti, jestliže trpí duševní poruchou (viz výše), je zbaven schopnosti rozpoznat protiprávnost svého činu nebo ovládat své jednání. Ztráta těchto schopností je důsledek duševní poruchy a dále tato duševní porucha a ztráta schopnosti rozpoznávací nebo ovládací jsou zde přítomny v době páchání činu. Aby tedy pachatel mohl být prohlášen za nepříčetného, musí být tyto podmínky splněny současně. Co se týká schopnosti rozpoznávací nebo ovládací, je třeba zdůraznit, že postačí, pokud bude chybět alespoň jedna z nich.

Důležité je, že trestní právo nezkoumá duševní poruchu samu o sobě, ale její vliv na spáchání trestného činu, tzn., zda měla duševní porucha vliv na schopnost svobodně jednat. Ztráta rozpoznávací nebo ovládací schopnosti musí být důsledkem duševní poruchy a mezi duševní poruchou a ztrátou alespoň jedné z obou schopností musí být příčinná souvislost. Samotná existence duševní poruchy tedy nezbavuje trestní odpovědnosti.

Duševní porucha, která je původcem nepříčetnosti, může mít dvojí charakter. Jednak se může jednat o krátkodobou přechodnou poruchu, např. epileptický záchvat, ale může být také dlouhodobého charakteru, např. výše uvedená mentální retardace či schizofrenie.

Vzhledem k tomu, že příčetnost je podmínkou pro to, aby pachatel chápal význam svého činu pro společnost a byl schopen ovládat své jednání, nebylo by spravedlivé a ani účelné trestat takovou osobu, které se z důvodu její duševní poruchy takových schopností nedostává.[10]

Dalším souvisejícím pojmem je tzv. zmenšená příčetnost. Tento pojem trestní zákon č. 140/1961 Sb., nedefinoval a ponechával jeho vymezení nauce a právní praxi. Platný trestní zákon však tento pojem již vymezuje a jeho definici můžeme najít v § 27. V případě zmenšené příčetnosti jsou schopnosti rozpoznat protiprávnost svého činu nebo ovládat své jednání u pachatele podstatně snížené. V případě nepříčetnosti je alespoň jedna z těchto schopností zcela vyloučena, u zmenšené příčetnosti jsou obě schopnosti pouze výrazně oslabeny. Zmenšená příčetnost nezpůsobuje vyloučení trestní odpovědnosti. Její zjištění má však význam především z hlediska rozhodování o sankci.[11] Jako poruchy, které mohou způsobit stav zmenšené příčetnosti, můžeme uvést několik příkladů. Z psychiatrického hlediska sem tak lze zařadit schizoidní psychopatii, sporné schizofrenie, duševní poruchy při

[10] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1.vydání. Praha: Leges, 2009, s.185-190.
[11] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1.vydání. Praha: Leges, 2009, s.185-190.

počínajících nebo málo rozvinutých mozkových chorobách, jako je mozková ateroskleróza, epileptické změny povahy, někdy i alkoholismus s poškozením mozku a další.[12]

Zjištění, jakou pachatel trpí duševní poruchou, zda byl v době spáchání trestného činu příčetný či nikoliv, je v praxi velice důležité právě z důvodu možného výběru trestněprávních sankcí (trestními sankcemi jsou tresty a ochranná opatření viz. § 36 trestního zákona). Vzhledem k tomu, že v těchto případech je třeba k posouzení psychického stavu odborných znalostí, přibírá se k trestnímu řízení soudní znalec z oboru psychiatrie (§ 116 odst. 1 trestního řádu). Jedině znalci psychiatři (nikoliv tedy psychologové) jsou povoláni k tomu, aby vyjádřili svůj odborný názor, zda a jakou duševní poruchou trpěl pachatel v době spáchání trestného činu a zda tato porucha měla vliv na jeho schopnosti rozpoznávací a ovládací. Sexuolog, pokud má atestaci psychiatrickou, se také může k této problematice vyjadřovat.[13] Posouzení příčetnosti pachatele je však náročnou záležitostí, proto jde-li o objasnění skutečnosti, zvláště důležité je třeba přibrat znalce dva (§105odst.4 trestního řádu). Vzhledem k tomu, že jde o závažný zásah do osobních práv obviněného, můžeme najít v trestním řádu podrobnou úpravu práv zkoumané osoby.

V souvislosti s touto problematikou je však třeba zdůraznit a uvědomit si, že se jedná o otázku právní, a proto bude samozřejmě vždy o uložení ochranné léčby či o jiné možné alternativě rozhodovat vždy soud, ačkoliv se tak děje na podkladě výše zmíněných znaleckých posudků.

Jako další pojem, o kterém budu hovořit, je již zmiňovaná tzv. nebezpečnost pobytu pachatele na svobodě. Nebezpečnost pobytu pachatele na svobodě není možné odvozovat pouze z jednání, kterého se dopustil v době spáchání trestného činu či činu jinak trestného. Je třeba především zhodnotit pravděpodobnost možného opakování takového jednání. Musí být zjištěn stupeň duševní poruchy pachatele, jeho dosavadní recidivní projevy, které by mohly vytvářet stav nebezpečnosti takové osoby pro společnost. Pobyt takovéto osoby na svobodě musí být nebezpečný i pro budoucnost. Tato podmínka je splněna, je-li vysoce pravděpodobné, že nepříčetná osoba, která spáchala čin jinak trestný respektive pachatel, který spáchal trestný čin ve stavu vyvolaném duševní poruchou, spáchá znovu závažný útok na zájmy, které chrání trestní zákoník, opět pod vlivem svojí duševní choroby. Zda je tato podmínka splněna, se posuzuje na základě zjištění povahy a chování těchto osob a dále na podkladě posudku, který je vypracován znalcem. Tímto znalcem je, jak už bylo řečeno, znalec

[12] CÍSAŘOVÁ, Dagmar, VANDUCHOVÁ, Marie. *Nepříčetný pachatel.* Praha: Institut pro vzdělávání soudců a státních zástupců, 2005. s. 10.
[13] ŠÁMAL, Pavel. In ŠÁMAL, Pavel (ed) *Trestní zákoník I. Komentář.* 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 1027.(§ 99)

z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie. V tomto posudku bude zhodnoceno, zda pobyt pachatele na svobodě je do budoucna nebezpečný či nikoliv. Na rozdíl od stavu nepříčetnosti nebo zmenšené příčetnosti, který zde musí být bezpodmínečně v době spáchání zločinu nebo činu jinak trestného, nebezpečnost pobytu na svobodě je třeba vždy posuzovat podle stavu pachatele v době rozhodování soudu o ochranném léčení.[14]

Jako posledním pojmem, který je nutný blíže specifikovat je stanoven § 99 odst. 2 písm. b). Jedná se o situaci, kdy se pachatel oddává zneužívaní návykové látky. Pod tímto zneužíváním se rozumí zneužívání dlouhodobějšího nebo trvalého charakteru a má povahu tzv. chorobného návyku. V tomto případě tedy nestačí ojedinělá opilost, ani například zjištěné sklony k požívání alkoholických nápojů, stejně tak nepostačí pouhé experimenty s omamnou nebo psychotropní látkou.[15]

2.3 Ukládání ochranného léčení

Pokud se soud rozhodne uložit ochranné léčení, musí také rozhodnout, v jaké formě, respektive jakým způsobem bude ochranné léčení vykonáváno. Podle povahy nemoci a léčebných možností rozlišujeme dvě možné formy ukládání ochranného léčení. Jednak je možné uložit ochranné léčení ve formě ústavní, které je vykonáváno v ústavním zdravotnickém léčebném zařízení, což je zpravidla psychiatrická léčebna nebo jiné zdravotnické zařízení, popřípadě zdravotnickém oddělení příslušné věznice. Ve druhém případě se jedná o ochranné léčení ve formě ambulantní, které je vykonáváno ve zdravotnickém zařízení poskytujícím příslušnou ambulantní péči.

Důležité si je uvědomit, že nutnost uložení ochranného léčení a jeho intenzita není primárně určována povahou a společenskou škodlivostí činu, ale především potřebou léčení pachatele. To znamená, že rozhodnutí soudu, zda uloží ochranné léčení ve formě ústavní či ambulantní, by se nemělo primárně odvíjet od povahy a závažnosti činu, nýbrž od potřeby léčby.[16]

Na druhou stranu i podle nálezu Ústavního soudu[17] je určitá závislost mezi spáchaným činem a intenzitou ochranného léčení žádoucí. Ochranné léčení ve formě ústavní představuje závažné omezení osobní svobody, a proto je potřeba zjišťovat zákonné podmínky pro jeho

[14] ŠÁMAL, Pavel. In ŠÁMAL, Pavel (ed) *Trestní zákoník I. Komentář.* 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 1027.(§ 99)
[15] ŠÁMAL, Pavel. In ŠÁMAL, Pavel (ed) *Trestní zákoník I. Komentář.* 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 1029.(§ 99)

[16] ŠÁMAL, Pavel. K úpravě ochranného léčení v trestním zákoníku. *Trestněprávní revue,* 2010, č 10, s. 99 – 102
[17] nález Ústavního soudu ČR ze dne 3.11. 2004, sp. zn. IV. ÚS 502/02

uložení velice pečlivě. Hrozba nebezpečí ze strany pachatele je hlavním důvodem, který opravňuje zásah do jeho základních práv. Mezi závažným zásahem do jeho základních práv, které bude představovat ústavní ochranné léčení a hrozbou nebezpečí pro společnost musí existovat vztah proporcionality. Tzn. čím vyšší bude hrozit nebezpečí ze strany pachatele, tím vyšší bude možnost omezit jeho osobní svobodu. V situaci, kdy by například spáchala nepříčetná osoba čin jinak trestný, jehož nebezpečnost pro společnost by byla nižší a v případě její trestní odpovědnosti by bylo na místě uložit alternativní trest, bylo by uložení ochranného léčení ve formě ústavní spíše výjimkou. Naopak by bylo na místě uložení ústavního ochranného léčení nepříčetnému pachateli, zejména v případě, kdy by tato osoba spáchala čin jinak trestný, za který by jí v případě její trestní odpovědnosti bylo nutné uložit nepodmíněný trest odnětí svobody.

V tomto případě bych se jednoznačně přiklonila k názoru Ústavního soudu. Na jedné straně je jistě nezbytné zvážit, co je pro pachatele nejpříznivější a jaká forma ochranného léčení by dosáhla nejlepších výsledků. Na druhou stranu zde musíme mít neustále na paměti především ochranu společnosti, kterou je před nebezpečnými osobami třeba ochraňovat. Vzhledem k tomu, že formy ochranného léčení se mohou změnit, jistě bude efektivnější podrobit pachatele nejdříve léčbě ústavní, která je více intenzivní, a potom může dojít na její transformaci do podoby ochranné léčby ambulantní. To vše bude samozřejmě záležet na zdravotním stavu pacienta a především na jeho snaze spolupracovat.

2.3.1. Postup při ukládání ochranného léčení

Ochranné léčení, ať už ve formě ambulantní či ústavní, lze uložit samostatně nebo vedle trestu, nebo ho soud uloží v případě upuštění od potrestání. V případě, kdy je ochranné léčení uloženo společně s nepodmíněným trestem odnětí svobody, nový trestní zákoník č. 40/2009 Sb., stanoví jak postupovat.

V prvé řadě je počítáno s alternativou, kdy se ochranné léčení vykonává v průběhu výkonu trestu odnětí svobody ve věznici. Pokud ve věznici k výkonu uloženého ochranného léčení nejsou podmínky, je stanoveno pořadí výkonu ochranného léčení k trestu odnětí svobody. Na základě odborných diskuzí vedených především specialisty z řad psychiatrů a sexuologů se došlo k závěru, že nejefektivnějšího postupu bude dosaženo, pokud bude ochranné léčení, respektive jeho výkon, následovat až po výkonu trestu odnětí svobody. Celý tento systém je založen na jednotlivých navazujících krocích, které jdou logicky po sobě. Od odnětí svobody, které má mimo jiné sloužit jako izolace a dále pak k odtržení odsouzeného od dosavadního životního stylu (což má význam především u osob závislých na návykových

látkách alkoholici, toxikomani…), až po ochranné léčení, které v případě léčení ústavního může končit doléčením pacienta v péči ambulantní.[18]

Současná právní úprava i nadále počítá s možností vykonat ústavní ochranné léčení před nástupem výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody. Tuto situaci však podmiňuje tím, že bude naplněn účel ochranného léčení, respektive pokud se tím lépe zajistí splnění účelu léčení (o tom viz dále).

Výše uvedený systém, který počítá nejdříve s výkonem trestu a teprve posléze s výkonem ochranného léčení, považuji za logický. Ochranné léčení je systém především terapeutický, jehož cílem je léčba osob zde umístěných. Pokud by po úspěšném ochranném léčení navazoval trest odnětí svobody mohlo by dle mého názoru dojít k negativnímu ovlivnění daného jedince. Výkon trestu odnětí svobody, by mohl představovat krok zpět ve vztahu k jeho úspěšné léčbě, především díky možným negativním vlivům, se kterými by se při výkonu trestu odnětí svobody ve věznici mohl setkat a také díky vězeňskému prostředí, které je pro psychiku jedince náročnou záležitostí. Systém, kde výkon trestu odnětí svobody předchází výkonu ochranného léčení, se zdá být efektivní variantou, jak dosáhnout možného navrácení takovýchto jedinců do společnosti.

Na druhou stranu, pokud se vrátíme k problematice, kdy je ukládáno ochranné léčení před výkonem trestu, můžeme zhodnotit, že v některých konkrétních situacích je takový postup žádoucí a tento postup může za určitých okolností lépe pomoci k celkové kladné změně jedince. Například u člověka, který je závislý na alkoholu, může být po léčbě vykonané v rámci ochranného léčení jeho pobyt ve věznici „pozitivní“. Především ve smyslu jeho nuceného abstinování v rámci výkonu trestu. Osobě ve výkonu trestu by měl být znemožněn přístupu k alkoholu, a tím pádem je zde nižší šance na možnou recidivu u takového jednice.

V posledním případě můžeme také diskutovat o možnosti vykonat ochranné léčení v časové prodlevě, která vzniká mezi odsouzením a samotným výkonem trestu, respektive nástupem do věznice. Zde by se však nejednalo dle mého názoru o problematiku vhodnosti, zda ochranné léčení uložit před či po výkonu trestu, ale spíše o „využití“ této časové prodlevy k výkonu tohoto ochranného opatření.

2.3.2 Typy ochranného léčení

Od forem ochranného léčení, kterými jsou ústavní a ambulantní ochranné léčení musíme odlišovat jednotlivé typy. Z hlediska indikací a léčebných metod se rozlišuje

[18] ŠÁMAL, Pavel. K úpravě ochranného léčení v trestním zákoníku. *Trestněprávní revue,* 2010, č 10, s. 99 – 102

ochranné léčení psychiatrické, sexuologické, protialkoholní a ochranné léčení zabývající se závislostí na omamných nebo psychotropních látkách. Soud tak ve svém výroku rozhodnutí musí uvést nejen to, zda se bude ochranné léčení vykonávat ve formě ústavní či ambulantní, ale také specifikovat jaký typ ochranného léčení se ukládá. Soud tak činí na základě znaleckého posudku.[19]

2.4 Trvání ochranného léčení

Zákon č. 140/1961 Sb., v § 72 odst. 5 stanovil dobu trvání ochranného léčení na neurčito, respektive léčení mělo trvat dokud to vyžadoval jeho účel. Úprava v trestním zákoně č. 40/2009 Sb., však již počítá s omezením doby trvání tohoto ochranného opatření.

Dle § 99 odst. 6 zákona č. 40/2009 Sb., ochranné léčení potrvá, dokud to vyžaduje jeho účel, nejdéle však dvě léta. Nebude-li v této době léčba ukončena, rozhodne soud před skončením této doby o jejím prodloužení, a to i opakovaně, vždy však nejdéle o další dvě léta. Jinak rozhodne o propuštění z ochranného léčení.

Pravidelný přezkum doby trvání ochranného léčení je velice vítanou záležitostí, zejména s ohledem na ochranu práv osob, nacházejících se v ochranném léčení. Soud bude muset z vlastní iniciativy přezkoumávat důvody pobytu osoby v ochranném léčení, aniž by pacient podal návrh na propuštění, nebo návrh na změnu formy ochranného léčení. Díky pravidelnému přezkumu bude také vyvíjen větší nátlak na psychiatrickou léčebnu. Ta bude muset odůvodnit, z jakého důvodu nedošlo za dva roky k dosažení účelu ochranného léčení. Tento tlak může být přínosem pro případný lehkovážný přístup k léčbě pacienta s nařízeným ochranným léčením.[20]

[19] ŠÁMAL, Pavel. K úpravě ochranného léčení v trestním zákoníku. *Trestněprávní revue,* 2010, č 10, s. 102.
[20] MATIAŠKO, Maro. Ochranné léčení v novém trestním zákoníku: ke třem vybraným otázkám. In JELÍNEK, Jiří (ed). *O novém trestním zákoníku*. Praha: Leges, 2009, s. s.104.

3 Zabezpečovací detence

„Zabezpečovací detence je právním následkem trestného činu, nebo činu jinak trestného, který poskytuje ochranu společnosti před zvláště nebezpečnými duševně chorými osobami (postiženými duševní chorobou) nebo osobami závislými na návykových látkách, u nichž nemůže splnit svůj účel ochranné léčení, jejich izolaci v detenčním ústavu se zvláštní ostrahou a s léčebnými, psychologickými,vzdělávacími, pedagogickými, rehabilitačními a činnostními programy, a to zejména s cílem jejich přeřazení do ústavního ochranného léčení.“ [21]

Tento nový druh ochranného opatření byl do našeho právního řádu zakotven již do trestního zákona z roku 1961, a to novelou z roku 2008 účinnou od 1.1. 2009. [22] V následujícím textu, který se bude podrobně zabývat tímto institutem, se budu především věnovat důvodům, které po mnohaletých snahách vedly k jeho zakotvení jak v trestním zákoně, tak i v jiných právních předpisech. Dále se budu věnovat nejčastěji diskutované problematice, která se zavedením zabezpečovací detence souvisela, jakož i podrobnějšímu rozebrání výše uvedené definice.

3.1 Důvody vzniku

Výchozím impulsem, který vedl k úvahám o nutnosti vytvoření nového druhu ochranného opatření, byla především dlouholetá kritika stávajícího institutu ochranného léčení. České trestní právo umožňovalo, až do přijetí institutu zabezpečovací detence, uložit pachateli, který se dopustil trestného činu (případně tomu, kdo se v nepříčetnosti dopustil činu jinak trestného) ve stavu vyvolaném duševní poruchou, popřípadě pod vlivem návykové látky, a jehož pobyt na svobodě byl nebezpečný, pouze ochranné léčení.[23]

Stěžejním argumentem byl právě fakt, že mezi pachateli s nařízeným ústavním ochranným léčením, které se vykonávalo v psychiatrických léčebnách, se vyskytovala nemalá skupina osob, která především s ohledem na charakter a závažnost své duševní poruchy představovala pro společnost velice závažné nebezpečí. Jednalo se o osoby, které lze nazvat jako vysoce nebezpečné agresory a sexuální devianty, u nichž se dalo s vysokou pravděpodobností předpokládat, že se v budoucnu dopustí opětovně závažné trestné činnosti.

[21] ŠÁMAL, Pavel. In ŠÁMAL, Pavel (ed) *Trestní zákoník I. Komentář.* 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 1044 (§100).
[22] ŠČERBA, Filip. In JELÍNEK, Jiří (ed). *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou.* 1.vydání. Praha: Leges, 2009, s. 135(§100).
[23] ZAHUMENSKÝ, David. *Otázky za navrhovanou úpravou trestní detence osob s duševní poruchou* [online]. viaiuris.cz, 15.8. 2007 [cit.1.listopadu 2010]. Dostupné na < http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=169>.

Hlavními iniciátory nového ochranného opatření ve formě zabezpečovací detence byli především pracovníci psychiatrických léčeben, v nichž se ochranné léčení vykonává. Důvodů, proč tyto osoby do režimu ochranného léčení dle jejich názoru nepatří, bylo uvedeno hned několik.[24] Z nejzávažnějších lze jmenovat například maření léčby, útěky z psychiatrických léčeben a opakované fyzické napadání ošetřujícího personálu.

3.1.1 Maření léčby

Smyslem ochranného léčení je bezesporu ochrana společnosti před nebezpečnými pachateli závažné trestné činnosti. Další významnou funkcí je však i samotná léčba pachatele, respektive náležitá léčba jeho duševní poruchy, vedená týmem odborníků. Terapeutická činnost, která je v ochranném léčení prováděna, však může mít pozitivní výsledky jen po splnění určitých kritérií. Stěžejními předpoklady vedoucími k úspěšné léčbě takového pacienta jsou především spolupráce léčené osoby a příznivé léčebné prostředí. Ovšem dle vyjádření odborníků většina výše popsaných pacientů jakoukoliv léčbu radikálně odmítala. Svým negativním postojem k samotné léčbě způsobovala její časté selhávání. Nešlo však jen o selhávání léčby u těchto osob, ale díky svému postoji a především závadnému chování narušovaly léčebně-terapeutický program ostatních pacientů. Docházelo tak k maření potenciálně úspěšné léčby u jiných osob. Odborníci hodnotili tyto pachatele jako osoby s velice nízkým smyslem pro hodnoty, jako je odpovědnost, neschopnost přiznat svoji vinu a nést důsledky svých činů. Často tyto osoby svým jednáním šikanovaly celé oddělení. Docházelo k potyčkám, které nejednou skončily závažnou újmou na zdraví, v některých případech dokonce i smrtí jiného pacienta[25]. Za takovéto situace bylo zřejmé, že podmínky pro úspěšnou léčbu pacientů jsou velice ztížené. I přes přítomnost kvalifikovaného personálu, který má s takovými osobami zkušenosti, muselo být někdy velice náročné za těchto podmínek pracovat.

Praxe tedy prokázala, že diferencované zacházení se společensky nebezpečnými delikventy je více než nezbytné. Jednak se u nich nedaří vytvořit kladný postoj ke společenským normám a současně si tyto osoby nedokáží vytvořit náhled na svoji chorobu. Z těchto důvodů nejsou schopni vidět potřebu a nutnost jejího léčení[26].

---

[24] PŘESLIČKOVÁ, Hana, TOMÁŠEK, Jan, ZEMAN, Petr. Potřebujeme institut zabezpečovací detence?.*Zdravotnictví a právo,* 2005, č. 2, s. 9-10.
[25] tamtéž.
[26] BRICHCÍN,Slavoj. Detenční ústav a instituce zabezpečovací detence.*Kriminalistika,* 2005, č.2, s. 145.

3.1.2 Útěky z psychiatrických léčeben

Psychiatrické léčebny, ve kterých je ochranná léčba realizována, jsou zdravotnická zařízení sloužící k léčbě pacientů, nikoliv k jejich ostraze. Vzhledem k charakteru pacientů, kteří jsou zde umístěni, psychiatrická zařízení sice disponují určitými bezpečnostními prvky, avšak nemají dostatečné technické a především personální vybavení pro adekvátní ostrahu výše uvedených pacientů. Zdravotnický personál je kvalifikovaný k poskytování zdravotní péče, jeho úloha však nespočívá a ani nemůže spočívat v ostraze takto vysoce pro společnost nebezpečných osob a v jejich zabezpečení před možnými útěky.

S touto problematikou také úzce souvisel proces tzv. humanizace a liberalizace zdravotnictví. Tento proces obecně spočívá v likvidaci některých bezpečnostních opatření např.v podobě odstranění mříží, plotů či obvodových zdí. Na jedné straně byl tento proces vnímán pozitivně, a to díky vytvoření prostředí, které je pro pacienta bezesporu méně stresující a může pomoci k jeho rychlejšímu uzdravení. Druhá strana této iniciativy však byla poněkud problematičtější, jednak z důvodů menší bezpečnosti samotných zaměstnanců psychiatrických léčeben, ale také díky podstatně vyšší rizikovosti útěků z takto nedostatečně zabezpečených zařízení, a tím i zvýšenému ohrožení celé společnosti vysoce nebezpečnými agresory. Můžeme tedy zhodnotit, že na jedné straně byly tyto procesy pozitivní, ovšem jen ve vztahu k okruhu pacientů, kteří měli snahu dosáhnout pozitivních výsledků své léčby.

Problematika útěků z takových zařízení se stala velice závažnou otázkou. Jak již bylo řečeno, psychiatrické léčebny, ve kterých pacienti podstupují ochranné léčení, neměly dostatek možností jak zabezpečit, aby k takovým incidentům nedocházelo. Prakticky záleželo na vůli a vlastním rozhodnutí pacienta, zda v zařízení zůstane a podrobí se léčebnému procesu, či nikoliv. Je evidentní, že takovéto zabezpečení osob, které jsou pro společnost nemalou hrozbou, bylo více než tristní. Od zdravotnického personálu, který je v těchto psychiatrických léčebnách zaměstnán, nebylo možné očekávat riskování vlastního života či zdraví ve snaze zabránit útěku velice nebezpečného pacienta. Takový pacient, který sám od sebe představuje velké riziko pro společnost, může být ještě mnohem více nebezpečný a agresivní právě díky vědomí, že je na útěku a především díky snaze zůstat nedopaden[27].

O skutečnosti, že útěky nebyly čistě hypotetickým problémem, ale že se k němu pacienti často uchylovali jako k meznímu řešení své situace, svědčí řada konkrétních případů.

[27] PŘESLIČKOVÁ, Hana, TOMÁŠEK, Jan, ZEMAN, Petr. Potřebujeme institut zabezpečovací detence?.*Zdravotnictví a právo,* 2005, č. 2, s. 10.

V květnu roku 2000 liberecká policie zadržela sexuálního devianta, který půl roku předtím utekl z léčebného zařízení v Praze – Bohnicích. Tento muž byl do tohoto zařízení umístěn z důvodu pohlavního zneužití nezletilého chlapce.

V září roku 2001 uprchl nebezpečný sexuální deviant, pacient pražské psychiatrické léčebny v Bohnicích. Tento muž v minulosti napadl desítky dívek a chlapců. Soud tomuto pachateli uložil deset a půl roku vězení a ochrannou ústavní léčbu v roce 1990. Od této doby se podařilo tomuto muži uprchnout celkem sedmkrát.

V srpnu roku 2003 utekl z léčebny mladík trpící paranoidní schizofrenií. Tento muž zavraždil mačetou svojí matku a zranil svého otce.

V květnu roku 2005 uprchl nebezpečný schizofrenik, který před několika lety utloukl svoji matku.

V srpnu roku 2005 utekl z psychiatrické léčebny v Kosmonosech na Mladoboleslavsku nebezpečný sexuální násilník. Během útěku dle policie znásilnil dvacetiletou ženu.

V listopadu roku 2005 uprchl z psychiatrické léčebny v Dobřanech u Plzně pacient, kterému soud nařídil za trestný čin znásilnění ochrannou ústavní léčbu.

V roce 2006 uprchli dva devianti ze sexuologického léčení. Jeden byl odsouzen za vraždu staré ženy, druhý za pokus o znásilnění[28].

Velké množství pachatelů velice závažné trestné činnosti, kterým se v minulosti podařilo uprchnout z psychiatrických léčeben, kde se měli podrobovat ústavnímu ochrannému léčení, svědčilo o katastrofickém stavu ochrany společnosti před tímto druhem nebezpečných osob. Výše uvedený výčet útěků byl pouhou výsečí případů, které se odehrály v průběhu několika málo let. Daná situace byla o to tíživější, že se ve zmiňovaných kauzách jednalo převážně o delikty, za něž může pachateli hrozit až výjimečný trest a jejichž objektem je nejvýše společensky postavený zájem na ochraně lidského života a zdraví.

Objekt trestného činu souvisí s tzv. ochrannou funkcí trestního práva. Každý právní řád chrání určité hodnoty a zájmy. Trestní právo slouží jako krajní prostředek ochrany společnosti. Chrání společnost před společensky nejnebezpečnějšími útoky fyzických osob a je nejpřísnějším prostředkem, kterým stát disponuje, aby zajistil ochranu taxativně vymezeným zájmům. Trestní právo doplňuje ochranu, která je poskytovaná jinými právními

[28] Útěky z léčeben [online]. aktuálně. cz, 17.8.2006 [cit. 1.listopadu 2010]. Dostupné na <http://aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=217504 >

odvětvími a svoji stěžejní roli hraje tam, kde se ostatní právní prostředky ukáží jako neúčinné. Je považováno za tzv. ultima ratio neboli „poslední instanci“[29].

Uvedená charakteristika trestního práva zde není pouze samoúčelná, ale naopak úzce souvisí s problematikou výše diskutovanou. Trestní právo, jakožto krajní možnost ochrany společnosti před výše diskutovanými agresory, by mělo fungovat jako systém velice dynamický a svižný, schopný pružně reagovat na mezery v zákoně, které se vynoří jeho uvedením v praxi. Závažnost problematiky útěků pacientů z psychiatrických léčeben dokumentuje nemalé množství těchto incidentů v průběhu několika let (viz. výše). Řešení tohoto problému mohla většina společnosti hodnotit a vnímat jako proces do značné míry zpomalený. Pokud se jedná o ochranu jednotlivce, jeho života a zdraví, mělo by být řešení takové problematiky stěžejní a urgentní prioritou zákonodárce.

3.1.3 Ohrožení personálu

Problematika ochrany zdravotnického personálu před agresivními pacienty je otázka velice složitá a široce diskutovaná nejen v oblasti výkonu ochranného léčení. S tímto problémem se často můžeme setkat u pracovníků záchranné služby, personálu na záchytných stanicích, ale ohroženi jsou i ambulantní lékaři. Tendence zvyšování ochrany zdravotnických pracovníků je pozitivním trendem. Například v návrhu nového zákona o zdravotní péči bylo uvedeno, že „při poskytování zdravotní péče pacientům, kteří v souvislosti s nemocí, úrazem nebo otravou závažným způsobem ohrožují vlastní život nebo život a zdraví dalších osob (agresivní pacienti), a vyžaduje-li to bezpečnost těchto osob nebo bezpečnost zdravotnických pracovníků, je povinností Policie ČR na vyžádání zdravotnických pracovníků vytvořit v rozsahu své působnosti bezpečné podmínky pro poskytování zdravotní péče a pro případ převozu do příslušného zdravotnického zařízení“ [30]. Další snahu o zlepšení postavení zdravotnického personálu lze spatřovat i v přijetí nové přitěžující okolnosti, respektive okolnost podmiňující vyšší trestní sazbu, kterou je spáchání trestného činu vůči osobám podílejícím se na záchraně života a zdraví dle § 42 písm.g) trestního zákona. Stejně tak například v případě trestného činu vraždy dle § 140 odst. 3 je možné uložit až výjimečný trest v případě spáchání takového činu na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání směřujícího k záchraně života nebo ochraně zdraví. I přes výše uvedené snahy o zlepšení této situace je však zřejmé, že v praxi žádné legislativní opatření

[29] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1.vydání. Praha: Leges, 2009, s. 150-151.
[30] ARNOŠTOVÁ, Lenka, HERCZEG, Jiří. Právní ochrana zdravotnických pracovníků. *Trestní právo*, 2004, č.7, s .3.

útočníkům v útokům na zdravotnický personál nezabrání. Útočníky jsou nejčastěji osoby, které trpí psychiatrickou diagnózou, či osoby pod vlivem drog či alkoholu.

Bezpečnost zdravotnického personálu v psychiatrických léčebnách, kde se vykonává ochranné léčení a kde se až do vzniku nového ochranného opatření - zabezpečovací detence- vykonávala i léčba pacientů, kteří spáchali velice závažnou trestnou činnost (nebezpeční agresoři, sexuální devianti…) byla velice špatně zajištěna a personál v těchto zařízeních patřil k nejvíce ohroženým skupinám. Jak již bylo několikrát zmíněno, jednání pachatelů nejzávažnější trestné činnosti umístěných do zdravotnických zařízení, která nesplňovala ani zdánlivě kritéria pro zabránění možných útoků vůči zdravotnickému personálu, představovalo pro zdravotnický personál zvýšené riziko možné újmy.

Praktickou ukázku tohoto ohrožení můžeme uvést na příkladu, který se stal v květnu roku 2003. Z psychiatrické léčebny ve Šternberku na Olomoucku uprchli mladiství chovanci. Trojice těchto mladíků napadla železnou tyčí dvě zdravotnice pracující v této léčebně. Mladíci ženy několikrát udeřili do hlavy a poté je spoutali. Požadovali po nich cennosti jako peníze, jejich mobilní telefony a také klíče od léčebny. Oběma ženám bylo vyhrožováno zabitím. Nakonec byli tito pachatelé krátce po incidentu dopadeni policií[31].

Vzhledem k okolnostem, že ostraha a zajištění bezpečnosti v nezbytném rozsahu nemohlo být v působnosti zdravotnického personálu, jakož i fakt, že nebylo možné garantovat fyzickou bezpečnost osob nacházejících se v ústavu, ani skutečnost, že pacient svévolně neopustí léčebný ústav, byly stěžejními důvody, pro které se nakonec přistoupilo ke zpracování návrhu legislativního zakotvení nového, bezesporu velice důležitého, institutu zabezpečovací detence[32].

3.2 Vývoj vzniku zabezpečovací detence v České republice

Z výše uvedených důvodů se několik generací českých soudních psychiatrů a psychologů na zákonodárcích domáhalo vytvoření nového druhu ochranného opatření. Toto opatření by bylo vykonáváno ve zvláštním ústavu, ve kterém budou umístěni pacienti pro společnost velice nebezpeční, u nichž nelze předpokládat, že by pouze ochranné léčení splnilo svůj účel. V těchto zvláštních ústavech by byla po vzoru zahraničních institutů obdobného charakteru zajištěna ostraha nezbytná pro zachování bezpečnosti personálu i pacientů a která by zabránila možným útěkům. Vzhledem k negativnímu postoji těchto pacientů k léčbě by

[31] Útěky z léčeben [online]. aktuálně. cz, 17.8.2006 [cit. 1.listopadu 2010]. Dostupné na <http://aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=217504 >

[32] KRÁL, Vladimír. K institutu zabezpečovací detence v návrhu nového trestního zákona. *Trestněprávní revue,* 2004, č. 12, s. 337- 338.

zde fungovaly prvky především výchovného, pedagogického a psychologického charakteru. Kvalifikovaný personál by měl pacienta vést k tomu, aby si svoji duševní poruchu především uvědomil a naučil se s ní pracovat.

Od roku 1990 se projekt tohoto speciálního ústavu snažily prosadit výbory Psychiatrické a Sexuologické společnosti České lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně. Ačkoliv se zástupci těchto organizací setkávali s pochopením a kladným hodnocením této iniciativy, jejich konkrétní návrhy však v tehdejší době bohužel nevedly k větším úspěchům.

Přes všeobecnou shodu o nutnosti vytvoření takového institutu, se nakonec ukázalo být nejpalčivějším problémem, který z resortů by měl nést odpovědnost za jeho zřízení, ostrahu i vlastní činnost[33].

Zdravotnictví i justice si vzájemně vyjasňovaly svůj podíl odpovědnosti. Na jedné straně stál názor, že oblast vězeňství nedisponuje odborníky, kteří by měli zkušenosti s psychicky nemocnými delikventy, především z důvodu, že takové osoby překládá do zdravotnických zařízení. Zdravotnická zařízení na straně druhé nemají kompetenci k ostraze nebezpečných agresorů a nedisponují ani dostatečným personálním a technickým vybavením. [34] Nejlépe tuto problematiku vystihl tehdejší tiskový mluvčí ministerstva spravedlnosti slovy: „Zdravotnictví stále volá: My nejsme bachaři, nemůžeme je hlídat. My voláme: Nejsme zdravotníci, nemůžeme je léčit. Vnitro volá, že s tím nemají nic společného.“ Toto prohlášení velice trefně odráží celkovou situaci, která panovala ohledně nově vznikajícího institutu zabezpečovací detence.

V tehdejších úvahách o možném zřizovateli detenčního ústavu převládaly zdravotnické projekty. V polovině devadesátých let Ministerstvo zdravotnictví zpracovalo svůj záměr vytvořit zařízení pro zvlášť nebezpečné pacienty v Psychiatrické léčebně Dobřany. Avšak k uskutečnění tohoto projektu z důvodu nedostatku finančních prostředků nedošlo. Ve druhé polovině devadesátých let se touto problematikou začalo poměrně intenzivně zabývat Centrum pro rozvoj péče o duševní zdraví. Činnost této skupiny nakonec vyústila ve zřízení meziresortní Komise ochranné léčby (KOL).

Stěžejní činností této komise byla snaha o vznik zabezpečovací detence jako dalšího druhu ochranného opatření.[35] Tato komise shromáždila velké množství poznatků vztahujících se

[33] PŘESLIČKOVÁ, Hana, TOMÁŠEK, Jan, ZEMAN, Petr. Potřebujeme institut zabezpečovací detence?.*Zdravotnictví a právo,* 2005, č. 2, s. 11.
[34] BRICHCÍN,Slavoj. Detenční ústav a instituce zabezpečovací detence.*Kriminalistika,* 2005, č. 2, s. 145.
[35] PŘESLIČKOVÁ, Hana, TOMÁŠEK, Jan, ZEMAN, Petr. Potřebujeme institut zabezpečovací detence?.*Zdravotnictví a právo,* 2005, č. 2, s. 11.

k této problematice a odvedla významný kus práce jak v oblasti právního zakotvení tohoto institutu, tak i při návrzích na jeho praktickou realizaci.

V roce 2001 chtěla vybudovat tři nové pavilony Psychiatrická léčebna v Brně – Černovicích, byly zde snahy o zřízení pracoviště pro ochranné léčení psychiatrické, sexuologické, protialkoholní a protitoxikomanické s odstupňovanou péčí a zvýšenými bezpečnostními prvky. Právě Komise ochranné léčby se mimo jiné zabývala možnými zdroji financování tohoto projektu.[36]

Návrh nového trestního zákona přinesl nový institut zabezpečovací detence již jako jednu z forem ochranných opatření. Navrhovaná právní úprava vycházela především z analýzy Institutu pro kriminologii a sociální prevenci.

Institut pro kriminologii a sociální prevenci byl na počátku roku 2004 Ministerstvem spravedlnosti ČR pověřen vypracováním materiálu k institutu zabezpečovací detence. Při řešení toho úkolu vycházel Institut pro kriminologii a sociální prevenci z dostupného textu návrhu nového trestního zákoníku ve stavu, v jakém byl předložen legislativní radě vlády. Struktura tohoto materiálu byla přizpůsobena jeho předpokládanému cíli – shromáždění dostupných informací k předmětnému institutu pro účely rekodifikace za použití metod a postupů jako je analýza příslušných ustanovení navrhovaného trestního zákoníku, analýza souvisejících právních předpisů, analýza dostupných literárních pramenů, stejně jako pramenů zahraničních včetně trestněprávních předpisů. [37] Tento dokument si především všímal podmínek, za nichž se zabezpečovací detence uplatní a jaký tento institut sleduje cíl. Byly zde rozebírány především zákonné podmínky možného uložení zabezpečovací detence, úloha soudů v řízení o detenci, jakož i okruh pachatelů, kterých by se uložení týkalo.[38]

3.3 Institut tzv. preventivní detence

V rámci úvah o okruhu pachatelů, na které by se zabezpečovací detence vztahovala, byla často diskutovanou otázkou i tzv. ochranná a preventivní detence. Jednalo se o dilema, zda zabezpečovací detenci zavést jako opatření preventivní či následné.

Pokud se jedná o preventivní detenci, ta by podle tehdejších úvah mohla být nařizována také osobám, které jsou pro svou duševní poruchu nebo chorobu obzvláště

[36]BRICHCÍN,Slavoj. Detenční ústav a instituce zabezpečovací detence.*Kriminalistika,* 2005, č.2, s.145.
[37] ZEMAN, Petr, PŘESLIČKOVÁ, Hana, TOMÁŠEK, Jan. *Vybrané problémy sankční politiky – Institut zabezpečovací detence.* 1.vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005. s. 125.
[38] KRÁL, Vladimír. K institutu zabezpečovací detence v návrhu nového trestního zákona. *Trestněprávní revue,* 2004, č. 12, s. 337- 338.

společensky nebezpečné. Tyto osoby však dosud nespáchaly žádnou trestnou činnost, nebo spáchaly trestnou činnost pouze tzv. bagatelního charakteru, ale lze u nich důvodně předpokládat, že se v budoucnu dříve či později závažné trestné činnosti dopustí.

Na jedné straně stáli zastánci preventivní detence, jednalo se především o zástupce z řad lékařských. Podle jejich názoru se tito agresivní jedinci dopouští nenápadné trestné činnosti, za kterou je není možné odsoudit k dlouhodobým trestům. Podle lékařů jsou však znaleckým vyšetřením u těchto lidí prokázány nebezpečné tendence, které končívají závažnou trestnou činností. Podle názorů některých odborníků se tedy měla detenční zařízení zaměřovat i na tyto osoby.

V souvislosti s touto problematikou však vyvstala řada otázek a pochybností. Především fakt, zda je možné poslat do detenčního ústavu osobu, která za sebou nemá žádnou, nebo pouze bagatelní kriminální minulost, jenom na základě určité pravděpodobnosti, že se do budoucna dopustí závažné trestné činnosti. K velkým pochybnostem přispívala i skutečnost, že k otázce predikce dalšího páchání trestné činnosti byli poněkud skeptičtí i samotní lékaři.

Myšlenka preventivní detence se především dostávala do střetu se základními principy demokratického právního státu a základními lidskými právy a svobodami. Jistě by mohlo docházet k porušování základních zásad trestního řádu. Není možné, aby byly osoby postihovány trestně právní sankcí, aniž by se předtím dopustily trestného činu. Vzhledem k tomu, že zabezpečovací detence se měla stát institutem trestního práva, respektive patřit do systému trestně právních sankcí, nebyly výše uvedené názory myslitelné. Pokud by ukládání zabezpečovací detence mělo být přípustné i vůči osobám, které se trestného činu nedopustily, musel by být tento institut upraven v rámci jiného nežli trestního práva, a podmínky pro možnou aplikaci by byly odlišné.[39]

Možnost, kdy osoba může být převzata nebo držena v ústavní zdravotnické péči bez svého souhlasu, již v našem trestním právu existuje. Konkrétně ji nalezneme v čl. 8 odst.6. Listiny základních práv a svobod. Článek 8 odst. 6 Listiny zní: „Zákon stanoví, ve kterých případech může být osoba převzata nebo držena v ústavní zdravotnické péči bez svého souhlasu. Takové opatření musí být do 24 hodin oznámeno soudu, který o tomto umístění rozhodne do 7 dnů.“ V našem právním řádu je tento článek Listiny konkretizován v zákoně č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu. V § 23 odst. 4. tohoto zákona se stanoví, kdy je možné bez souhlasu nemocného provádět vyšetřovací a léčebné výkony či ho převzít do ústavní péče.

[39] ZEMAN, Petr, PŘESLIČKOVÁ, Hana, TOMÁŠEK, Jan. *Vybrané problémy sankční politiky – Institut zabezpečovací detence.* 1.vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005. s. 142-145.

Jedná se především o případy nemocí, stanovené zvláštním předpisem, dále je možné takto postupovat proti osobě, jež jeví známky duševní choroby nebo intoxikace, která ohrožuje sebe nebo své okolí, dále proti osobám, které zákon označuje za tzv. nosiče (viz §53 z.č. 258/2000 Sb.) apod. O opatření, díky němuž se může osoba ocitnout v ústavní zdravotnické péči, rozhoduje soud v občanskoprávním řízením.[40]

Důvodem, proč tito lidé mohou být drženi bez vlastní vůle v ústavní zdravotnické péči, je ochrana společnosti a také jich samotných. Ačkoliv by se mohlo na první pohled zdát, že je zde určitá podobnost se zmiňovanou problematikou preventivní detence, dle mého názoru tomu tak není. V tomto případě jsou v ústavní zdravotnické péči drženi lidé, kteří prokazatelně trpí např. infekční chorobou, která může být pro okolí velice nebezpečná a v zájmu ochrany života a zdraví společnosti je nezbytné tyto osoby od vnějšího světa izolovat. V případě preventivní zabezpečovací detence se zde jedná o pouhou hypotézu - možnost, že by daná osoba pro společnost mohla být hrozbou. Ačkoliv by tato hypotéza byla podložena lékařským posudkem, nemůžeme vyloučit, že by se do zabezpečovací detence nedostávali lidé, kteří by se ke spáchání závažné trestné činnosti ve svém životě nikdy neodhodlali. Proto si myslím, že aplikování institutu preventivní zabezpečovací detence ve výše diskutované podobě by v praxi nebylo možné, právě z důvodu ochrany lidských práv a svobod.

Institut preventivní detence nebyl nakonec díky množství sporných otázek do nového trestního zákona zařazen.

3.4. Okruh pachatelů, jimž se ukládá zabezpečovací detence

Již v předešlých podkapitolách, týkajících se institutu zabezpečovací detence, jsem nastínili okruh pachatelů, kterých se zabezpečovací detence měla týkat. V obecné rovině je možné tedy tuto skupinu pachatelů charakterizovat jako osoby, které nespolupracují, jsou nepodrobivé, sociálně těžce maladaptované a agresivní, které sabotují léčebný proces a v negativním smyslu tak ovlivňují ostatní pacienty. Často se jedná o osoby postižené těžkými poruchami osobnosti, jejichž léčba nebyla za předešlých podmínek možná. Není výjimkou, že se v mnoha případech jedná o souhrn několika anomálií současně. Jako příklad můžeme uvést psychopatickou osobnost nízkého intelektu a sexuální deviace.[41]

[40] ZEMAN, Petr, PŘESLIČKOVÁ, Hana, TOMÁŠEK, Jan. *Vybrané problémy sankční politiky – Institut zabezpečovací detence.* 1.vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005. s. 142-145.

[41] PŘESLIČKOVÁ, Hana, TOMÁŠEK, Jan, ZEMAN, Petr. Navrhované právní úpravě institutu zabezpečovací detence.*Trestní právo*. 2004, č.8, s.21-22.

V současné době je zabezpečovací detence, včetně okruhu pachatelů, kterým je ukládána, zakotvena v §100 trestního zákona. V §100 odst. 1 je upraven případ, kdy je pachatelům ukládána tzv. obligatorní zabezpečovací detence. V § 100 odst. 2 se pak jedná o ukládání fakultativní. Právní úprava ukládání zabezpečovací detence v § 100 se uplatní také u mladistvých pachatelů (viz § 21 odst. 2 zák. mládeže).

3.4.1. Obligatorní uložení zabezpečovací detence

Podmínky, pro které se ukládá obligatorní zabezpečovací detence dle § 100 odst. 1 trestního zákoníku jsou následující:

a) jedná se o pachatele, který spáchal zločin ve stavu zmenšené příčetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou, kdy soud může upustit od potrestání podle § 47 odst.2, má-li za to, že zabezpečovací detence, kterou ukládá, zajistí ochranu společnosti lépe než trest, přičemž současně nelze očekávat, že by v úvahu přicházející ochranné léčení vzhledem k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti

b) jedná se o pachatele činu jinak trestného, který by naplňoval znaky zvlášť závažného zločinu, není pro nepříčetnost trestně odpovědný, jeho pobyt na svobodě je nebezpečný a nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti.

Dále je důležité si uvědomit, že spáchání trestného činu, respektive činu jinak trestného, který by naplňoval znaky zvlášť závažného zločinu osobou zmenšeně příčetnou, ve stavu vyvolaném duševní poruchou nebo osobou nepříčetnou, by nepostačovalo k tomu, aby byla soudem nařízena zabezpečovací detence. V §100 odst. 1 se hovoří i o dalších podmínkách, které musí být současně splněny. Jedná se jednak o případ, kdy pobyt pachatele na svobodě je nebezpečný (o tom viz. kapitola ochranné léčení) a dále o situaci, kdy nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení vedlo k dostatečné ochraně společnosti (tzv. subsidiarita zabezpečovací detence k ochrannému léčení).

Slovy, že nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti, zákonodárce vyjadřuje výše zmiňovanou subsidiaritu zabezpečovací detence k ochrannému léčení. Uložení zabezpečovací detence je tak možné jen v těch případech, kdy by se ochranná léčba zdála být nedostatečným prostředkem k ochraně společnosti. Soud při zvažování, zda pachateli uloží ochranné léčené či zabezpečovací detenci, musí zhodnotit několik hledisek, které jsou nezbytné ke správnému posouzení případu. Jedná se především o povahu duševní

poruchy, kterou pachatel trpí, dále míra jeho nebezpečnosti a možnost působení na pachatele v rámci v úvahu přicházejícího zabezpečovacího ochranného léčení.[42]

Povahu duševní poruchy posuzuje soud na základě znaleckého posudku. Přihlíží zejména k tomu, jaká nemoc je příčinou duševní poruchy, zda jde o pravidelný či vzácný projev této poruchy apod.

V rámci nebezpečnosti pachatele zvažuje soud povahu a závažnost spáchaného zločinu. Především musí zvážit jeho charakter a jaké nebezpečí by mohlo hrozit od pachatele do budoucna.

Pokud jde o možnost působení na pachatele v rámci v úvahu přicházejícího ochranného léčení, přihlíží zejména k tomu, zda se pachatel již v minulosti ochrannému léčení podrobil, a pokud ano, co bylo příčinou negativního výsledku této léčby. Hodnotí, jak se v průběhu léčby choval, zda plnil požadavky, které na něj byly kladeny v průběhu tohoto léčení, či zda naopak průběh léčby ztěžoval či mařil.

Pokud soud po zhodnocení všech relevantních okolností dospěje k závěru, že by ochranné léčení nebylo dostačujícím prostředkem, jak uchránit společnost, uloží zabezpečovací detenci. Důležité je, že postačí pouhý předpoklad neúčinnosti ochranného léčení.[43]

3.4.2 Fakultativní uložení zabezpečovací detence

V § 100 odst. 2 písm. a) a b) je upraveno tzv. fakultativní ukládání zabezpečovací detence. V tomto případě může soud uložit zabezpečovací detenci vzhledem k osobě pachatele a s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a jeho poměrům tehdy, jestliže .:

a) pachatel spáchal zločin ve stavu vyvolaném duševní poruchou, jeho pobyt na svobodě je nebezpečný a nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti, nebo

b) pachatel, který se oddává zneužívání návykové látky, znovu spáchal zvlášť závažný zločin, ač již byl pro zvlášť závažný zločin spáchaný pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím zneužíváním odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody nejméně na dvě léta, a nelze očekávat, že by bylo možné dosáhnout uložením ochranného léčení dostatečné ochrany společnosti, a to i přihlédnutím k již projevenému postoji pachatele k ochrannému léčení.

[42] ŠÁMAL, Pavel. In ŠÁMAL, Pavel (ed) *Trestní zákoník I. Komentář.* 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 1049 (§100).
[43] tamtéž

V případě § 100 odst. 2 písm.a) je uložení podmíněno spácháním zločinu. Duševní porucha zde uvedená však nemusí vést ani ke zmenšené příčetnosti či k nepříčetnosti a jedná se o ustanovení, které je subsidiární k obligatornímu uložení zabezpečovací detence.

V případě písmene b) je podmínkou již spáchání zvlášť závažného zločinu, ve spojení s recidivou.

I zde, v souvislosti s fakultativním ukládáním zabezpečovací detence se setkávám s pojmy nebezpečnost pobytu pachatele na svobodě, jakož i subsidiarita zabezpečovací detence vůči ochrannému léčení. Pro oba pojmy platí charakteristika uvedená viz výše.

V § 100 odst. 2 se hovoří také o tom, že soud může uložit zabezpečovací detenci vzhledem k osobě pachatele, s přihlédnutím k jeho poměrům a k jeho dosavadnímu životu. Osoba pachatele je při rozhodování soudu velice důležitá. „V případě osoby určitého pachatele je třeba přihlížet k negativnímu nebo pozitivnímu významu osoby pachatele pro hodnocení povahy a závažnosti spáchaného trestného činu, který vyplývá z jeho chování ve společnosti. Hodnocení osoby pachatele nesmí být jen pouhou registrací osobních dat obviněného, bez hlubšího rozboru jeho osobnosti, ve vztahu ke spáchanému zločinu“.[44] Co se týká jeho poměrů, můžeme tím rozumět poměry rodinné, osobní, majetkové a jiné. Poměry pachatele nesouvisí přímo se spácháním trestného činu, mohou ale velice ovlivnit rozhodnutí soudu o uložení zabezpečovací detence.[45]

Po důkladnějším rozboru obligatorního a fakultativního ukládání zabezpečovací detence je zřejmé, že velikou roli v této situaci budou hrát znalecké posudky a úloha samotného soudu se od toho značně odvíjí. Ať už se jedná o posouzení, zda pachatel je, respektive zda byl v době spáchání trestného činu příčetný či nikoliv, nebo zda se nacházel ve stavu zmenšené příčetnosti, bude záviset především na posouzení a odborných znalostech lékařů z oblasti psychiatrie.

Současný trestní zákoník obsahuje řadu pojmů, které bychom mohli zhodnotit, jako do jisté míry neurčité. Například pojmy dostatečná ochrana společnosti, či nebezpečnost pobytu pachatele na svobodě patří do skupiny pojmů, jejichž přesný výklad bude vždy složitější záležitostí. Co je dle mého názoru velice problematické, je právě nalezení hranice, kdy je ještě možné uložení ochranného léčení a kdy je již nezbytné uchýlit se k institutu zabezpečovací detence. Problém subsidiarity zabezpečovací detence vůči ochrannému léčení bude v praxi dost závažný. Najít hranici, kdy pachatel bude patřit do zařízení, kde se vykonává ochranná

[44] ŠÁMAL, Pavel. In ŠÁMAL, Pavel (ed) *Trestní zákoník I. Komentář.* 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 1050 (§100).
[45] tamtéž

léčba a kdy tam již naopak patřit nebude, je složité. Především ve vztahu k pachateli je toto rozhodnutí velmi závažné, především s ohledem na odlišné režimy výkonu těchto dvou ochranných opatření. Vzhledem k tomu, že institut zabezpečovací detence je v našem právním řádu zakotven teprve krátce a zkušenosti s ním jsou jen velice skromné, jistě by nebylo na škodu „sbírat" potřebné zkušenosti v zahraničních právních úpravách, kde již s ukládáním zabezpečovací detence mají dlouhodobější zkušenosti.

3.5 Výkon zabezpečovací detence

Vlastní výkon zabezpečovací detence je upraven zákonem č. 129/2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence o změně některých souvisejících zákonů, který nabyl účinnosti 1.1 2009. Především z důvodu, že pobyt v takovém ústavu není dobrovolnou záležitostí a tudíž zde dochází k omezování osobní svobody a dalších práv, bylo třeba ve smyslu čl. 4 odst. 1, 2 Listiny základních práv a svobod zákonné úpravy.[46] Vznik samostatného zákona, který upravuje výkon zabezpečovací detence, je velkým posunem ve vztahu k ochrannému léčení, kde, jak již bylo zmíněno, zákonná úprava výkonu tohoto ochranného opatření dosud přijata nebyla.

Zákon o výkonu zabezpečovací detence v základních ustanoveních stručně nastiňuje charakter detenčního ústavu, jakož i účel, respektive co je sledováno výkonem zabezpečovací detence. V zákoně jsou také upravena práva a povinnosti chovanců, kteří jsou v ústavech pro výkon zabezpečovací detence umístěni, zdravotní péče a sociální podmínky ve vztahu k chovancům zde umístěným, dále se zabývá jejich zaměstnáváním, zacházením s nimi, jakož i odměnami a kázeňskými tresty, které je možné chovancům za určitých podmínek uložit. Vzhledem k možnému rozsahu diplomové práce se budu zabývat jen některými otázkami. Především se bude jednat o charakter detenčního ústavu, jaká práva a povinnosti chovanci v těchto ústavech mají, popřípadě jak je mohou uplatnit. V následujícím textu se budu také zabývat problematikou zajištění ostrahy, která provázela vznik ústavů zabezpečovací detence a v neposlední řadě také § 62 zákona o výkonu zabezpečovací detence, respektive jeho problematičností.

3.5.1 Charakter detenčního ústavu

Zabezpečovací detence je vykonávána ve speciálních ústavech k tomu zřízených podle zvláštního právního předpisu (viz § 2 odst.1písm. b) zákona č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční stráži v České republiky). Jedná se o ústavy se zvláštní ostrahou a

[46] KRÁL, Vladimír. K institutu zabezpečovací detence v návrhu nového trestního zákona. *Trestněprávní revue,* 2004, č. 12, s. 337- 338.

léčebnými, pedagogickými, rehabilitačními a činnostními programy. Výkonem zabezpečovací detence ve speciálně upravených zařízeních se sleduje především hlavní účel zabezpečovací detence, který spočívá v ochraně společnosti před nebezpečnými pachateli a dále pak v terapeutickém a výchovném působení na tyto osoby.

V rámci vypracování diplomové práce jsem se pro bližší informace, týkající se charakteru detenčního ústavu, chodu jeho každodenních záležitostí, jakož i k bližšímu seznámení se s jednotlivými programy a činnostmi, obrátila na Vazební věznici a ústav pro výkon zabezpečovací detence v Brně.

Základním předpisem, který upravuje chod tohoto zařízení je „Vnitřní řád pro chovance ústavu pro výkon zabezpečovací detence ve vazební věznici a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Brno“.[47] Ve vnitřním řádu jsou uvedena především zásadní pravidla, podle kterých se realizují práva a povinnosti chovanců, dále pak zajištění vnitřního pořádku a časového rozvrhu dne, zacházení s chovanci a jejich podíl na řešení otázek souvisejících se životem v ústavu. S tímto vnitřním řádem jsou chovanci povinni se seznámit a musí jim být k dispozici.

V přílohách, které se nacházejí ve druhé části vnitřního řádu, můžeme najít např. přesný rozpis denního harmonogramu, jaký je minimální sortiment zboží ústavní prodejny, ordinační hodiny praktického lékaře a lékařů odborných či přesně vymezené vybavení ložnice včetně toho, jak má vypadat úprava lůžka chovance apod. Je zde také stanoveno kdy a za jakých podmínek může dojít k umístění chovance do izolační místnosti nebo ho přemístit na uzavřené oddělení.

Izolační místností se rozumí oddělené umístění chovanců od ostatních na dobu, která je nezbytně nutná. Před nástupem do izolační místnosti jsou chovanci povinni podrobit se důkladné osobní prohlídce. Především se těmto chovancům odeberou všechny věci, kterými by mohli mařit účel umístění do izolační místnosti. V době, po kterou jsou umístění v izolační místnosti chovanci nepracují, ani se neúčastní žádných aktivit a programů. O ukončení pobytu v izolační místnosti rozhoduje po odeznění příčin vedoucí oddělení.

Uzavřeným oddělením je vyčleněný, od ostatních částí ústavu oddělený prostor. Umístění na uzavřené oddělení se uskutečňuje jen v nezbytně nutných případech. Především v situaci, kdy chovanec narušuje závažným způsobem vnitřní bezpečnost ústavu a nelze použít jiných prostředků. Délka umístění chovance na uzavřeném oddělení je zcela individuální a je ukládána na nezbytně nutnou dobu, nejvýše však deset dní.

[47] vnitřní řád se vydává v souladu s § 3, odst. 2 zákona č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů

Co se týče časového rozvrhu dne chovance detenčního ústavu, můžeme říci, že se jedná o striktní časový harmonogram, kde je přesně stanoveno kdy, respektive v jakém čase, se dějí nejrůznější aktivity. Od přesného vymezení času na stravu, osobní hygienu, až přes stanovení doby docházení na nejrůznější terapeutické programy.

V rámci terapeutických programů jsou realizovány nejrůznější projekty ať už individuálního či skupinového charakteru. Jedná se zejména o různé vzdělávací aktivity, speciálně výchovné aktivity, sportovní aktivity, volno časové aktivity, výtvarné aktivity, jakož i práce chovance v dílnách, pěstitelské práce a další. Každá z těchto aktivit stanovuje co je jejím cílem, jaký je její obsah, forma realizace, frekvence a délku setkávání, místo konání apod. Podklady pro následující text, mi byl poskytnut právě výše zmíněným brněnským ústavem pro výkon zabezpečovací detence. V následujících odstavcích bych se ráda těmto aktivitám podrobněji věnovala.

Vzdělávací aktivity jsou zaměřeny na rozvoj a udržení základních znalostí chovance. Jedná se především o zvládnutí základních témat z oblasti historie, společenských věd, přírodopisu a zeměpisu. Výuku zajišťuje speciální pedagog a probíhá formou výkladu, besedy nebo poslechu a sledováním výchovných programů. Chovanec je povinen se této aktivity účastnit.

Speciálně výchovné aktivity mají za cíl naučit chovance základním sebeobslužným činnostem. Obsahem těchto činností je např. oblékání, umývání, holení, čištění zubů, stříhání nehtů a česání, stejně jako praní, žehlení či převlékání lůžka. Musíme si uvědomit, že v detenčních ústavech se mohou nacházet osoby s velice nízkým intelektem, a proto je nezbytné je učit i mnohdy velice triviálním záležitostem.

Součástí speciálně výchovných aktivit je také sociálně právní poradenství. Jeho smyslem je rozvíjet a kultivovat osobnost chovanců. Především je zde snaha, aby chovanci získali dovednosti a návyky potřebné k jejich uplatnění v praktickém životě. Jedná se např. o problematiku hospodaření s penězi, nákupů, kontaktů s úřady, jakož i jízda v MHD. Dále je také nutné poskytnout chovancům základní vědomosti o podstatě a fungování demokratické společnosti a o právech a povinnostech jejích občanů. Je nezbytné oborné vedení při utváření a udržování žádoucích sociálních vazeb, jakož i poskytnout základní orientaci v právních předpisech a normách, které jsou potřebné v běžném životě.

Témata sociálně právního poradenství jsou tedy poměrně široká a zaštiťují různorodou škálu vědomostí. Obsahem může být také rodina a manželství, její význam, struktura a funkce, dále pak postavení muže a ženy, odpovědnost rodičů za výchovu dětí a mnoho dalšího.

Do součásti léčebných programů patří i ergoterapeutické aktivity, neboli léčba prací (zaměstnáváním). Můžeme zmínit např. práci v dílně, cvičnou kuchyňku či pěstitelské práce.

Prací v dílně je sledována snaha u chovanců rozvíjet např. motorické funkce, fantasii, smyslové vnímání apod. Chovanci se zabývají výrobou drobných dřevěných předmětů (kostky, hračky…), ale i výrobou jednodušších užitných předmětů (poličky, věšáky…). Tyto aktivity především pomáhají zmírnit stres a působit pozitivně na psychiku duševně nemocného jedince.

Další ergoterapeutickou aktivitou jsou pěstitelské práce. Obsahem této aktivity je společná práce při pěstování rostlin, jejich výsadba, rozdělení případné sklizně apod. Hlavním cílem této aktivity je prací na zahradě odbourat psychické napětí chovanců, vyvolat v nich pozitivní změny a pomáhat se vyrovnat s problematickými oblastmi v jejich životě. Snahou je pochopitelně také rozvíjet vztah chovanců k přírodě a ochraně životního prostředí.

Naposledy zmiňovanou terapií tohoto druhu je tzv. cvičná kuchyňka. Cílem této aktivity je naučit chovance přípravu jednoduchých jídel. Cílem je také naučit je čistotě, kultuře stolování i stravování, ale také umývání nádobí i používání chemických prostředků. Snahou také je, aby chovanci získali obecný přehled o cenách základních potravin.

Mezi další léčené programy náleží výtvarné aktivity, tzv. muzikoterapie či aktivity sportovní. V rámci sportovních aktivit dochází pomocí dechových cvičení, pohybových aktivit a uvolňujících cviků k pozitivnímu ovlivnění psychiky chovanců, pomáhají zmírnit napětí a deprese. Podobné účinky mají i výše zmíněné terapie, tzn. muzikoterapie či aktivity výtvarné. V rámci muzikoterapie se chovanci také seznamují s jednotlivými druhy hudby, světovými autory apod. Díky hudbě se daří vyvolat pozitivní emoce a pěstuje se u chovanců zájem o poslech hudby, ale i o vlastní tvorbu. V neposlední řadě jsou zde tzv. výtvarné aktivity. Skupinovými či individuálními výtvarnými aktivitami se sleduje cíl nerizikově odvést nejrůznější emoce, neklid, úzkostné stavy apod. Důležité je chovance naučit, aby byli schopni vyjádřit své negativní pocity tímto neškodným způsobem.

Ať už se jedná a jakoukoliv aktivitu či terapii, ať už ve formě fyzické námahy či rozvíjení mentálních schopností, jejich zařazení do denního režimu chovance považuji za velice pozitivní. Jednak díky přesnému časovému harmonogramu, který musí chovanec dodržovat a povinnosti tyto terapie navštěvovat, se pěstuje u chovance kázeň a pocit zodpovědnosti. Díky těmto terapiím se také chovanci dostává náležité péče, jejímž prostřednictvím dochází k pozitivnímu posunu v jeho léčbě a především se mu dostane velice cenných a praktických dovedností, které jsou nezbytné pro zvládnutí každodenního života,

který je po opuštění ústavu pro výkon zabezpečovací detence jistě velice složitou a problematickou záležitostí.

3.5.2 Práva a povinnosti chovanců v detenčním ústavu

Z důvodu výkonu zabezpečovací detence dochází k určitému omezení práv chovanců. Na druhé straně mají díky zákonu o výkonu zabezpečovací detence také přesně stanovena práva, do kterých není možné zasahovat. Vzhledem k tomu, že Česká republika je demokratický právní stát, který je založený na úctě k právům a svobodám člověka (viz čl. 1 Ústavy) je nutné, aby zasahování do těchto práv bylo vždy pouze v míře nezbytné, a proto zákon o výkonu zabezpečovací detence, kde jsou práva a povinnosti chovanců podrobněji rozebrány a upřesněny, můžeme chápat jako pozitivní krok směřující k silnější ochraně základních práv a svobod těchto osob. Především mají chovanci právo podílet se na řešení otázek, které souvisejí s jejich pobytem v ústavu. Mají možnost předkládat návrhy a připomínky řediteli ústavu. Dále je v zákoně zaručena rovnost všech chovanců, tzn., že chovancům ve výkonu zabezpečovací detence přísluší stejná práva atd. (viz. hlava II zákona č. 129/2008 Sb.)

Podle § 4 zákona č. 129/2008 Sb. musí být při umístění do ústavu prokazatelně provedeno seznámení chovance s jeho právy a povinnostmi, s vnitřním řádem ústavu a především s jeho právem podávat návrhy na propuštění ze zabezpečovací detence nebo na změnu zabezpečovací detence na ochranné léčení. Důležité je, aby toto poučení bylo provedeno způsobem, který je přiměřený rozumovým schopnostem chovance. Poučení musí být sděleno tak, aby byl chovanec schopen obsah sdělení pochopit.

Dle ustanovení § 8 zákona č. 129/2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence má chovanec detenčního ústavu právo přijímat a na svůj náklad odesílat písemná sdělení. Vězeňská služba však může provádět kontrolu této korespondence. Má právo seznámit se s jejím obsahem. Pokud je zde podezření, že je zde například připravován trestný čin, je možné ji zadržet a předat tuto korespondenci orgánu činném v trestním řízení. Je také možné rozhodnout, že nebude chovanci předávána korespondence od určité osoby, nebo naopak mu nebude korespondence adresovaná určité osobě odesílána. Je zde však zákonem stanovená povinnost i bez žádosti chovance přezkoumat, zda důvody pro takové rozhodnutí trvají. Určitý druh korespondence je však z možnosti kontroly či jakéhokoliv omezení zákonem vyloučen. Jedná se korespondenci, která je mezi chovancem a soudem ustanoveným opatrovníkem, mezi chovancem a jeho obhájcem nebo advokátem, který je oprávněn ho zastupovat, mezi chovancem a orgány veřejné moci a Veřejným ochráncem práv. Dále se

jedná o diplomatickou misi, konzulární úřad cizího státu či mezinárodní organizaci, která je podle mezinárodní úmluvy, jíž je Česká republika vázána, příslušná k projednání podnětů, které se týkají lidských práv. V zájmu toho, aby nedocházelo k diskriminaci osob, které neumí číst nebo psát, je zde možnost zajištění písařské pomoci, nebo mu je korespondence přečtena. Zabránění chovancům v korespondenci s výše zmiňovanými institucemi, či jakékoliv omezení by bylo považováno za hrubé porušení jejich práv zaručených listinou základních práv a svobod, jakožto i zákonem o výkonu zabezpečovací detence.

Chovanec má, dle § 10 výše citovaného zákona, během pobytu v ústavu právo přijímat návštěvy nejméně dvakrát týdně po dobu nejméně dvou hodin, v čase, který je určen vnitřním řádem detenčního ústavu. Návštěvy určitých osob (např. advokát) nepodléhají omezením. Na doporučení zdravotnického zařízení může být zakázána návštěva určité osoby. Důležité je, že nezletilé děti se mohou zúčastnit návštěvy jen v doprovodu osoby starší 18 let. Návštěva se zpravidla koná pod dohledem vězeňské služby.

V zákoně je také v §11 a v §12 upravena problematika duchovních služeb, jakož i uspokojování kulturních potřeb. Chovanec má právo půjčovat si knihy a tiskoviny. Na doporučení zdravotnického zařízení však může být chovanci držení takových tiskovin zakázáno.

Chovanec může k uplatnění svých práv a oprávněných zájmů podávat stížnosti a žádosti. Tyto stížnosti, popřípadě žádosti, musí být orgánu, jemuž jsou adresovány, neprodleně odeslány. Musí být zajištěno, že s nimi budou nakládat pouze oprávněné osoby.

Po dobu výkonu zabezpečovací detence jsou, jak již bylo řečeno, některá práva omezena. V § 16 jsou vyjmenována práva, která nemohou být vykonávána právě z důvodu, že by jejich výkon byl v rozporu s účelem zabezpečovací detence. Jedná se o tato práva: právo na stávku, práva, která souvisí se členstvím v politických stranách, politických hnutích a jiných sdruženích, právo podnikat nebo vykonávat jinou hospodářskou činnost, právo svobodné volby lékaře a zdravotnického zařízení, právo zakládat politické strany, politická hnutí a jiná sdružení a v neposlední řadě také právo vykonávat volené a jiné veřejné funkce.

Zákon o výkonu zabezpečovací detence však nestanoví pouze práva, které chovanec má, ale stanovuje i dodržování určitých povinností. Jako příklad můžeme uvést povinnost zachovávat vnitřní řád ústavu, účastnit se programů, do nichž byl zařazen, šetrně zacházet se svěřenými věcmi a jiné. Stejně tak je v zákoně upravena problematika odpovědnosti za škodu způsobenou během výkonu zabezpečovací detence. Podmínky jejího uplatnění se řídí občanským zákoníkem (viz. § 17, §18 zákona č. 129/2008 Sb.).

3.5.3 Kontrola dodržování právních předpisů při výkonu zabezpečovací detence

Dozor nad výkonem zabezpečovací detence, respektive dozor nad dodržováním právních předpisů, je dle § 4 zákona o výkonu zabezpečovací detence v kompetenci krajského státního zastupitelství, v jehož obvodu se zabezpečovací detence vykonává. Státní zástupce tak má rozsáhlé pravomoci, které mu umožňují vykonávat tuto činnost. Může tak například kdykoliv navštěvovat místa, kde se vykonává zabezpečovací detence, nahlížet do dokladů, hovořit s chovanci, nařídit, aby osoba držená ve výkonu zabezpečovací detence nezákonně, byla okamžitě propuštěna apod.

Nezastupitelnou funkci k ochraně výše zmiňovaných práv osob, které se nacházejí ve výkonu zabezpečovací detence, má však také bezesporu Veřejný ochránce práv, který má obdobně jako krajský státní zástupce řadu možností, jak kontrolovat, zda nedochází k porušování práv osob ve výkonu detence. Dle § 1 odst. 3 z. č. 349/1999 o veřejném ochránci práv – „Ochránce provádí systematické návštěvy míst, kde se nacházejí nebo mohou nacházet osoby omezené na svobodě veřejnou mocí nebo v důsledku závislosti na poskytované péči, s cílem posílit ochranu těchto osob před mučením, krutým, nelidským, ponižujícím zacházením nebo trestáním a jiným špatným zacházením.“ Od 1. ledna 2006 se tak Veřejný ochránce práv stal tzv. národním preventivním mechanismem, k jehož vytvoření se Česká republika zavázala přijetím Opčního protokolu k Úmluvě proti mučení a jinému krutému zacházení. Úkolem ochránce je tedy provádět systematické návštěvy preventivního charakteru v místech a zařízeních, kde se nacházejí nebo mohou nacházet osoby omezené na svobodě. Zařízení, ve kterých veřejný ochránce práv provádí tuto preventivní činnost, jsou nejrůznějšího charakteru. Jsou to zařízení soukromá i státní, kde jsou umístěny osoby omezené na svobodě na základě soudního či jiného rozhodnutí, nebo kde jsou osoby omezené na svobodě v důsledku závislosti na poskytované péči (např. domovy pro seniory). Jedná se o zařízení, jako jsou např. policejní cely, zařízení pro zajištění cizinců, azylová zařízení, zařízení sociálních služeb, zdravotnická zařízení či vězeňská zařízení (ústavy zabezpečovací detence nevyjímaje). Tyto návštěvy, které jsou prováděny pravidelně a systematicky, jsou vykonávány podle předem stanoveného plánu. Ochránce včetně zaměstnanců jeho kanceláře mohou kdykoliv navštívit jakýkoliv ústav. Mohou vstupovat a prohlédnout si jakýkoliv prostor v daném zařízení, dále mohou hovořit a klást dotazy osobám dle svého výběru. Mohou studovat spisy a nahlížet do nejrůznější dokumentace. K návštěvě mohou být také přizváni nejrůznější odborníci. Po provedené návštěvě následně vypracuje zprávu, která obsahuje doporučení nebo návrhy opatření k nápravě. Tu posléze zašle zařízení, kde byla prováděna kontrola, k vyjádření. Především svojí autoritou a argumentací se ochránce snaží

uvedené subjekty přimět k nápravě. Pokud doporučení ochránce není akceptováno, může se ochránce obrátit na nadřízený úřad. V jeho pravomoci je také celou věc medializovat. Ve svých zprávách hodnotí především aktuální stav, systémové i konkrétní nedostatky a především uvádí možnosti nápravy. Zprávy vytváří též určité standardy, jak zacházet s osobami. Tyto standardy by následovně měly být jednotlivými zařízení dodržovány. Jak již bylo uvedeno, chovanci v ústavech zabezpečovací detence také mohou k uplatnění svých práv a oprávněných zájmů podávat stížnosti k ochránci, který musí tyto stížnosti prošetřovat.[48]

Veřejného ochránce práv, jakožto monokratický nezávislý a nestranný státní orgán, který stojí mimo veřejnou správu a je zákonem povolán k tomu, aby kontroloval a dohlížel nad činností veřejné správy [49] je nezastupitelným prvkem ve vztahu k ochraně práv osob, které se nacházejí nejen v detenčních ústavech.

3.5.4 Problematika zajištění ostrahy v ústavech zabezpečovací detence

V souvislosti s nabytím účinnosti zákona č.129/2008Sb. o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů, došlo, jak již z názvu zákona vyplývá, k novelizaci řady právních předpisů. Zákon tyto předpisy vyjmenovává v části třetí až dvacáté, tzn., že v souvislosti se vznikem zabezpečovací detence muselo dojít ke změně relativně velikého množství předpisů. Jedná se např. o změnu zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízením soudním (trestní řád), zákona č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky, zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, zákona č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, zákona č. 328/1999 Sb. o občanských průkazech, změna zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu apod.

Asi nejvíce diskutovanou byla změna zákona č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky, kterým se budu zabývat. Především ve stádiu vývoje a jednání o institutu zabezpečovací detence nebylo zpočátku jasnou otázkou, kdo bude zajišťovat nezbytnou bezpečnost a ostrahu v ústavech zabezpečovací detence. Vzhledem k tomu, že inspirace byla do velké míry čerpána i ze zahraničních úprav, bylo otázkou, k jaké variantě

[48] *Veřejný ochránce práv a ochrana osob omezených na svobodě.* [online].ochrance.cz, [cit. 15.11. 2010] Dostupné na <http://www.ochrance.cz/chcete-si-stezovat/zivotni-situace-problemy-a-jejich-reseni/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/>.
[49] SLÁDEČEK, Vladimír. *Obecné správní právo.* 2. vydání. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, 464 s.

existující v zahraničí bude nakonec přistoupeno, nebo zda dojde k zcela autonomnímu řešení.[50]

Některé zahraniční státy k zajištění bezpečnosti a ostrahy v ústavu zabezpečovací detence, jak vyplývá z analýzy Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, využívají obě základní v úvahu přicházející alternativy. Jedná se jednak o uzavření smlouvy se soukromou bezpečnostní službou, ve druhém případě se pak jedná o využití ozbrojeného bezpečnostního sboru. V případě uzavření smlouvy se soukromou bezpečnostní službou vyvstal především ten problém, že by příslušník služby mohl zasahovat jen v rozsahu krajní nouze a nutné obrany. Naopak příslušníci bezpečnostních sborů mohou ze zákona provádět i jiné úkony především preventivního charakteru (např. kontrola osob vcházejících do objektu atd.). Řešením problému u soukromých bezpečnostních služeb by bylo, pokud by zákon svěřil těmto subjektům zvláštní oprávnění v souvislosti se zajištěním bezpečnosti a ostrahy v detenčních ústavech. Konečné rozhodnutí, bylo pro Vězeňskou službu České republiky otázkou velice podstatnou a důležitou, především s ohledem na situaci vztahující se k oblasti rozpočtové a personální.

Parlament se nakonec nevydal cestou konstituování nového bezpečnostního sboru či uznání zvláštního postavení vybrané soukromé bezpečnostní agentury, ale nakonec zvolil variantu, kdy rozšířil působnost Vězeňské služby i na ostrahu a zajištění bezpečnosti v detenčním ústavu. Dle § 2 zákona č. 555/1992 Sb., je tedy úkolem vězeňské služby správa a střežení nejen věznic a věznic vazebních, ale také od 1.1. 2009 správa a střežení ústavů pro výkon zabezpečovací detence.[51]

3.5.5 § 62 – Zákon o výkonu zabezpečovací detence

V přechodných a závěrečných ustanoveních zákona č.129/2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů najdeme ustanovení § 62, které se zdá být v určitém ohledu poněkud problematické. V § 62 je řečeno, že výkon dosud nevykonaného ochranného léčení, které bylo uloženo před nabytím účinnosti tohoto zákona, se dokončí podle dosavadních právních předpisů. V souvislosti s tímto ustanovením dochází často ke vzniku problému, zda je možné změnit ústavní ochranné léčení, které započalo před 1. lednem 2009, na zabezpečovací detenci.

[50] KRÁL, Vladimír. K institutu zabezpečovací detence v návrhu nového trestního zákona. *Trestněprávní revue,* 2004, č. 12, s. 338
[51] tamtéž

Dříve než se dostaneme k této problematice, je nutné si objasnit vzájemný vztah ochranného léčení a zabezpečovací detence. Vzájemný vztah těchto dvou ochranných opatření můžeme charakterizovat jako vztah vzájemné provázanosti a prostupnosti. Již v předešlém textu byl vysvětlen vztah subsidiarity zabezpečovací detence ve vztahu k ochrannému léčení. Jak již tedy bylo řečeno, zabezpečovací detence se uloží jen v těch případech, kdy soud dospěje k závěru, že by v úvahu přicházející ochranné léčení nepostačovalo k ochraně společnosti.

Pokud je však pachateli uložena zabezpečovací detence, neznamená to, že po splnění určitých předpokladů, respektive pominou-li důvody pro uložení zabezpečovací detence a současně jsou splněny podmínky pro ústavní ochranné léčení, nemůže dojít ke změně na ochranné léčení. Zákon tedy umožňuje rozhodnout o změně zabezpečovací detence na ústavní ochranné léčení. O této změně rozhoduje usnesením ve veřejném zasedání okresní soud, v jehož obvodu je ústav pro výkon zabezpečující detence. Proti tomuto usnesení je dle § 355 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) přípustná stížnost, jež má odkladný účinek.

Právní úprava však také umožňuje rozhodnout o změně ústavního ochranného léčení na zabezpečovací detenci. O této změně taktéž rozhoduje usnesením ve veřejném zasedání okresní soud, v jehož obvodu je ústav pro výkon zabezpečující detence, a to na návrh státního zástupce nebo zdravotnického zařízení. Soud tak rozhodne až po náležitém zhodnocení lékařské zprávy o průběhu a výsledku léčení. Změna ústavního ochranného léčení na zabezpečovací je vzhledem k deklarovanému § 62 možná jen u ochranných léčení uložených po 1. lednu 2009, což je právě důvodem již zmiňovaných rozporů[52].

Na jedné straně jsou zde argumenty, které možnost takové změny odmítají s odkazem na zákaz retroaktivity. S tímto se však mnozí odborníci neztotožňují zejména díky povaze daného institutu. Domnívají se, že za určitých předpokladů je taková změna možná.[53]

V psychiatrických léčebnách, kde se vykonává ochranné léčení, se mohou nacházet jedinci, kteří by díky své psychické poruše jistě měli patřit do institutu zabezpečovací detence, ale díky této sporné otázce není možné změnit jejich ochrannou léčbu na zabezpečovací detenci. Především díky problematice, jakou představovaly útěky chovanců z léčeben a napadání personálu by měla existovat možnost změny ochranného léčení uloženého před nabytím účinnosti zákona o výkonu zabezpečovací detence na zabezpečovací detenci.

[52] ŠÁMAL, Pavel a kol.*Trestní zákoník I. Komentář.* 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 1034-1035.
[53] RŮŽIČKA, Miroslav, VAGAI, Milan, VONDRUŠKA, František. Je možná změna ochranného léčení, s jehož výkonem bylo započato před 1.lednem 2009, v zabezpečovací detenci? *Státní zastupitelství,* 2009, č.9, s. 19

3.6 Trvání zabezpečovací detence

Zabezpečovací detence se pachateli ukládá na dobu, po kterou je považován za nebezpečného pro společnost. Jinak řečeno, se tedy zabezpečovací detence neukládá na dobu určitou, ale trvá tak dlouho, dokud to vyžaduje ochrana společnosti. Soudu je však současně uloženo provádět nejméně jednou za dvanáct měsíců a u mladistvých jednou za šest měsíců přezkum, zda důvody pro další trvání, respektive pokračování v zabezpečovací detenci přetrvávají. Tento periodický přezkum důvodů trvání zabezpečovací detence odpovídá evropským moderním tendencím. Častý přezkum je důležitý především z toho důvodu, že zabezpečovací detence představuje značný zásah do osobní svobody jedince (viz. čl. 8 LZPS).[54] Úpravu problematiky trvání zabezpečovací detence, jakož i její možnou změnu na ochranné léčení upravuje zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízením soudním (trestní řád).

Dle §357 je příslušný k přezkumu okresní soud, v jehož obvodu je ústav pro výkon zabezpečovací detence. Soud sleduje výkon zabezpečovací detence a ve výše uvedených intervalech, od započetí výkonu zabezpečovací detence nebo od předchozího rozhodnutí o jejím dalším trvání přezkoumá, zda důvody pro její další pokračování trvají.

O dalším setrvání chovance v ústavu, nebo o jeho propuštění rozhodne na návrh ústavu pro výkon zabezpečovací detence, státního zástupce, nebo osoby, na níž se zabezpečovací detence vykonává ve veřejném zasedání .

Důležitou roli hraje tzv. odborná komise (§ 26 zákona č. 129/2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence), která je složena ze zaměstnanců detenčního ústavu, která zpracuje vždy po třech měsících výkonu zabezpečovací detence komplexní zprávu o stavu chovance, obsahující vyhodnocení účinku stávajících programů. Zaměření komise je především na otázku prognózy dalšího vývoje chovance z hlediska možné změny zabezpečovací detence na ochranné léčení. Shledá-li odborná komise, že pominuly důvody pro další trvání zabezpečovací detence, či jsou zde podmínky pro změnu zabezpečovací detence na ochranné léčení, vypracuje o tom zprávu, kterou předloží řediteli ústavu, který pak činí příslušné kroky.

Důvod, proč je zabezpečovací detence ukládána na dobu neurčitou, je dle mého názoru především díky faktu, že není možné dopředu stanovit, a to ani na základě odborných lékařských posudků, jak dlouhou dobu bude trvat léčba takto těžce duševně nemocné osoby, která právě díky své vážné, pro společnost velice nebezpečné duševní poruše, musela být umístěna do ústavu zabezpečovací detence. Léčba takové osoby je zcela individuální záležitostí.

[54] ŠÁMAL, Pavel a kol.*Trestní zákoník I. Komentář.* 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 1056-1057

Jako další důvod spatřuji v odlišném účelu institutu zabezpečovací detence a trestu. Jedním z účelů trestu je přivodit pachateli trestného činu určitou újmu, a to ve formě zásahu do jeho občanských práv, osobních svobod či vlastnického práva. Tato újma je adekvátní, respektive úměrná druhu spáchaného trestného činu. Účelem zabezpečovací detence však není újma ve výše uvedeném smyslu. Jejím účelem je ochrana společnosti před nebezpečnými pachateli, ale také působení na tyto pachatele léčebnými, psychologickými a jinými programy, které mají vést k jejich uzdravení. Proto dospěje-li soud k závěru, že již tato osoba není pro společnost nebezpečná a její léčení v ústavu zabezpečovací detence bylo úspěšné, není důvod ji nadále v detenčním ústavu držet.

Na druhou stranu, pokud pachatel i přes dlouho trvající léčbu, v ní stále nedosahuje takových výsledků, aby ho bylo možno z detenčního ústavu propustit, je nezbytné, aby v rámci ochrany společnosti taková osoba zůstala i nadále v ústavu zabezpečovací detence a nadále se podrobovala léčebným a terapeutickým programům.

3.7 Ústavy zabezpečovací detence v České republice

V souvislosti se vznikem nového institutu zabezpečovací detence a nabytím účinnosti zákona o výkonu zabezpečovací detence muselo dojít také k vyřešení závažné otázky, kde, respektive v jakých zařízeních, se bude zabezpečovací detence vykonávat. Vzhledem k tomu, že se výstavba nového areálu zdála být finančně velice nákladnou záležitostí, byly zde především snahy o využití již stávajících prostor, které by po nezbytné rekonstrukci (především ve vztahu k bezpečnostním prvkům) měly vyhovovat stanovenému účelu.

Ministerstvo spravedlnosti, respektive jeho pracovní skupina, po zhodnocení několika variant doporučila několik možných míst, které by byly vhodné pro zřízení ústavu zabezpečovací detence. Jako jedna z možností bylo zřízení detenčního ústavu v areálu bývalého kněžského semináře v obci Vidnava na Jesenicku.

Původně tento objekt sloužil jako vojenská dětská ozdravovna, posléze sloužil jako tábor pro uprchlíky z Kosova. Od roku 2004 se používal pro vězeňské účely. Ve výše zmíněném regionu byly veliké problémy s nezaměstnaností (někde činila až 15 %). Místní občané proto zřízení detenčního ústavu v této oblasti vítali jako novou pracovní příležitost. V září roku 2005 obyvatelé obce také vyjádřili svůj souhlas se záměrem zřídit v jejich obci detenční ústav v referendu. Stávající kapacita objektu činí okolo 250 klientů, po možné dostavbě se kapacita může zvednout až na 600 míst.[55] Ačkoliv projekt detenčního ústavu

[55] *Detenční ústav pro nebezpečné pachatele vznikne ve Vidnavě a v Brně*. [online]. portal.justice.cz, 19.7. 2007 [cit. 15.11. 2010] Dostupné na <http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=4176&d=169973>.

v obci Vidnava měl být nejambicióznějším především co do jeho velikosti respektive množství potencionálních pachatelů zde umístěných, doba jeho zprovoznění je zatím otázkou nejasnou.

V současné době v České republice fungují dvě zařízení, ve kterých se vykonává zabezpečovací detence. Jedná se o Věznici a ústav pro výkon zabezpečovací detence se sídlem v Opavě a dále Vazební věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detenci se sídlem v Brně.

3.7.1 Věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence – Opava

Věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence Opava se nachází v Moravskoslezském regionu. V opavské věznici vykonávali v minulých letech trest odnětí svobody také mladiství odsouzení muži. V dubnu roku 2009 však byli z věznice přesunuti v souvislosti s připravovaným záměrem zřídit v rámci věznice ústav pro výkon zabezpečovací detence, a to do věznice Všehrdy. Rovněž díky této aktivitě došlo ke zrušení školského vzdělávacího střediska, které bylo přemístěno do Věznice Heřmanice.

V roce 2009 proběhla v objektu opavské věznice rozsáhlá rekonstrukce ubytoven a dalších prostorů s cílem připravit kapacity pro chovance zabezpečovací detence. Tato rekonstrukce si vyžádala částku cca 25 miliónů korun. Finance byly především investovány do výměny oken a zajištění bezpečnostních prvků, které byly nedostačující a nesplňovaly potřebné standardy, které jsou kladeny na výkon zabezpečovací detence. Kapacita tohoto zabezpečovacího ústavu je schopna v budoucnosti pojmout až 150 chovanců. Vzhledem k tomu, že dosud nebyl do detenčního ústavu v Opavě umístěn žádný pachatel, využívají se prostory k standardnímu výkonu trestu odnětí svobody pro odsouzené muže v kategorii dozor.[56]

Důvod, proč ještě nebyl detenční ústav se sídlem v Opavě využit, můžeme spatřovat především ve velice krátké době, kdy je možné institut zabezpečovací detence uložit. Vzhledem k množství pachatelů, kteří páchají závažnou trestnou činnost, díky níž ohrožují velice závažným způsobem společnost, pravděpodobně nebude problém tyto kapacity v průběhu několika málo budoucích let naplnit.

---

[56] *Výroční zpráva věznice a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Opava.* [online]. vscr.cz, 13.4.2010 [cit. 15.11. 2010]. Dostupné na <http://www.vscr.cz/veznice-opava-83/vyrocni-zpravy-688/vyrocni-zprava-za-rok-2009-1206/>.

3.7.2 Vazební věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence - Brno

Ústav pro výkon zabezpečovací detence v Brně zahájil svou činnost 1.1.2009. Kapacita v Brně činí v současné době 48 lůžek. Chovanci jsou umisťování po jednom, maximálně po dvou na pokoji při zachování 6 metrů čtverečních na osobu. Chovanci mají k dispozici také střežené sportoviště, vycházkové prostory a chráněnou dílnu[57].

První chovanec byl do detenčního ústavu v Brně umístěn v březnu roku 2009. Šlo o osmadvacetiletého muže, který byl eskortován do brněnského zařízení z Psychiatrické léčebny v Kroměříži. „Muž byl stíhán pro pokus o vraždu, kterého se podle soudu dopustil 8. května 2008 v Koryčanech, kde v úmyslu usmrtit z nezjištěných důvodů napadl svoji matku, kterou nejprve škrtil za pomoci šňůry, poté ji povalil na zem a opakovaně ji intenzivně udeřil cihlou do hlavy a házel na ni kus betonu o hmotnosti nejméně 8 kg. Život poškozené byl zachráněn jen díky okamžité kvalifikované lékařské péči. Trestní stíhání proti obviněnému však bylo zastaveno, neboť obviněný nebyl v době činu pro nepříčetnost trestně odpovědný“.[58]

V červnu téhož roku byl do ústavu zabezpečovací detence v Brně umístěn další chovanec. V tomto případě se jedná o těžce psychicky nemocného muže, který byl v minulosti trestán za brutální vraždu svojí družky. Po propuštění z výkonu trestu byla tomuto muži nařízená ochranná ústavní psychiatrická a sexuologická léčba Brně – Černovicích. Této léčbě se však odmítal podrobit a byl velice agresivní. Z těchto důvodů byl podán návrh psychiatrické léčebny na přeměnu ochranného léčení na zabezpečovací detenci. Soud tomuto návrhu vyhověl.[59]

[57] HALUZOVÁ, Soňa. *Rok 2009 přinesl nejen změnu v názvu Vazební věznice Brno* [online]. vscr.cz, 7.1.2009 [cit. 15.11. 2010]. Dostupné na < http://www.vscr.cz/veznice-brno-20/stare-clanky-511/?dokumenty=2>.
[58] HALUZOVÁ, Soňa. *První chovanec byl umístěn do Ústavu pro výkon zabezpečovací detence v Brně* [online]. vscr.cz 17.3.2009 [cit. 15.11. 2010] Dostupné na <http://www.vscr.cz/veznice-brno-20/stare-clanky-511/?dokumenty=2 >.
[59] VOJŮVKA, Robert. *Ústav pro výkon zabezpečovací detence v Brně má druhého chovance.* [online]. vscr.cz 29.7.2009 [cit.15.11.2010] Dostupné na < http://www.vscr.cz/veznice-brno-20/stare-clanky-511/?dokumenty=2>.

4 Ochranná výchova

Ochranná výchova je jedním z dalších druhů ochranných opatření, které je však možno uložit mladistvým pachatelům a dětem. Toto ochranné opatření se neukládá dle zákona č. 40/ 2009 Sb., trestního zákoníku, jak je tomu u ostatních ochranných opatření, ale jeho ukládání upravuje zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Dříve než se budu v následujícím textu důkladněji věnovat institutu ochranné výchovy, ráda bych pro lepší orientaci v této problematice nastínila důvody vzniku zákona o soudnictví ve věcech mládeže, jakožto zákona, který je lex specialis ve vztahu k trestnímu zákonu, trestnímu řádu a jiným právním předpisům. Tento vztah stanovuje sám zákon o soudnictví ve věcech mládeže v § 1 odst. 3.

Nový zákon o soudnictví ve věcech mládeže nabyl účinnosti dne 1.1. 2004. Tento zákon se stal výsledkem mnohaleté snahy o opětovné navrácení speciální úpravy trestního soudnictví nad mládeží, jak tomu bylo například v období první republiky.[60] Přijetím tohoto zákona tak bylo dovršeno dlouholeté úsilí o vytvoření moderní a samostatné úpravy trestního práva týkajícího se mládeže a přinesl komplexní úpravu hmotněprávní i procesesněprávní problematiky trestání mládeže. Důvodem, který vedl k reformě dosavadního stíhání mladistvých pachatelů, byla především kritika dřívější právní úpravy, která byla pojata jako výjimka z obecné úpravy a která v plné míře neumožňovala diferencovat mezi trestní odpovědností mladistvých pachatelů a trestní odpovědností pachatelů dospělých. Tehdejší úprava ukládala soudu povinnost přihlédnou k faktu, že se jedná o mladistvého pachatele a zdůrazňovala výchovný účel trestání u mladistvých pachatelů, avšak při tehdejší úzké škále opatření vhodných pro mladistvé, v níž dominovaly především tresty, nemohly být tyto zásady zárukou dosažení stanovených cílů.[61]

Současná právní úprava obsažená v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže vychází z faktu, že zvláštnostem mladistvých pachatelů (rozuměno především rozdíly mladistvých pachatelů a dospělých pachatelů především co do obecně nižší rozumové a mravní vyspělosti a nezralosti mladistvých pachatelů[62]) nejlépe odpovídá sankční systém, který je založen na široké škále opatření smíšené povahy. V systému zavedeném zákonem o soudnictví ve věcech mládeže jsou vedle sebe řazena výchovná opatření, ochranná opatření a opatření trestní. Pro

[60] MUŽÍKOVÁ, Alena. K odpovědnosti mládeže za protiprávní činy. In ŠPUNDOVÁ, Jitka (ed). *Problémy trestního postihu mladistvých*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, s. 17.
[61] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1.vydání. Praha: Leges, 2009, s. 444.
[62] VANDUCHOVÁ, Marie. K ukládání sankcí podle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. In ŠPUNDOVÁ, Jitka (ed). *Problémy trestního postihu mladistvých.* Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, s. 21-22

naposledy uvedené opatření platí, že může být použito pouze tehdy, jestliže by jiná opatření nevedla k dosažení účelu zákona (viz § 3 odst. 2 zákona č. 218/2003 Sb.). Systém sankcí stanovený tímto zákonem tak odpovídá jeho celkovému pojetí, což je především věnování prvořadé pozornosti osobnosti mladistvého, jeho potřebě resocializace, sociální reintegrace a celkové sociální rehabilitace.[63]

Pokud hovoříme o zákonu, jehož název zní Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, je nezbytné si upřesnit, co je pod pojmem mládež míněno. V § 2 zákona o soudnictví ve věcech mládeže najdeme vymezení tohoto pojmu. Jedná se o zastřešující pojem, pod kterým se rozumí jednak dítě, které v době spáchání činu jinak trestného nedovršilo patnáctý rok věku a dále se jedná o mladistvého pachatele, který v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok svého věku, ale nepřekročil rok osmnáctý. Toto rozdělení přihlíží k rozdílnému stupni jak biologické, tak sociálně – psychické vyspělosti obou těchto skupin. Význam tohoto oddělení spočívá také v tom, jakým následkům budou mladiství a děti mladší patnácti let vystaveny. U dětí mladších patnácti let se také bude jednat o to, v rámci jakého systému bude jejich delikt posuzován – tzn. zda v systému trestněprávním či občanskoprávním.[64]

Pojem mladistvý je jednak pojmem právním, který určuje věkovou hranici, se kterou je spojena zvláštní úprava podmínek vzniku trestní odpovědnosti, zvláštní úprava řešení důsledku deliktů apod. a jednak pojmem, který vyjadřuje z hlediska psychosociálního vývoje období dospívání jedince.

Období dospívání bývá po většinou členěno na fázi pubescence (11. – 15. rok) a fáze adolescence (15.- 20. rok). Období dospívaní je charakteristické jako období tzv. tranzitivních změn. Pod těmito tranzitivními změnami můžeme rozumět především přechod od biologické nezralosti k biologické zralosti, sexuální zralosti, přechod od nesamostatnosti k samostatnosti, přechod od závislosti na dospělých k nezávislosti, od neodpovědnosti k morální zodpovědnosti atd. Etapu dospívání můžeme také brát jako přípravné stádium z hlediska životního uplatnění, přípravu na plnohodnotný život v dospělosti – tzn. příprava na profesní, partnerskou, rodičovskou a jinou roli.[65]

Právě díky výše popsaným podstatným změnám, ke kterým dochází v průběhu dospívání jedince, bylo více než nezbytné zajistit jejich diferencované zacházení ve vztahu k dospělým pachatelům. Především díky vhodně uloženým opatřením u jedinců, kteří spáchají

[63] tamtéž
[64] MUŽÍKOVÁ, Alena. K odpovědnosti mládeže za protiprávní činy. In ŠPUNDOVÁ, Jitka (ed). *Problémy trestního postihu mladistvých*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, s. 17.

[65] ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Prekriminalita dětí a kriminalita mladistvých, kterým byla uložena ochranná opatření.* 1. vydání. Praha: Policejní akademie České republiky, 2002, s. 21-24.

delikt v období dospívání, existuje větší možnost, že se podaří jejich výchovu a budoucí život včas usměrnit a je zde také větší pravděpodobnost, že se taková osoba v budoucnu trestné činnosti již vyvaruje.[66]

4.1 Ukládání ochranné výchovy

Stěžejní podmínkou pro to, aby vůbec mohl soud uložit mladistvému pachateli ochrannou výchovu, je fakt, že mladistvý je uznán vinným provin ěním. Ochrannou výchovu pak lze uložit jak samostatně, tak vedle výše zmíněných trestních opatření. Samostatně uloží soud ochrannou výchovu, pokud upustí od uložení trestního opatření dle §12 písm. b). Zda soud upustí od uložení trestního opatření či nikoliv, se v tomto případě neváže na stupeň nebezpečnosti činu pro společnost, ale na předpoklad, že ochranná výchova zajistí nápravu mladistvého pachatele lépe než trest. Ať už se jedná o uložení ochranné výchovy samostatně či vedle trestního opatření, u obojího je nezbytnost vyslovení vinny v trestním řízení. Další předpoklady jsou pak stanoveny v § 22 zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Podle ustanovení § 22 může soud pro mládež uložit ochrannou výchovu za těchto podmínek:

1. o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije,
2. dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána,
3. prostředí v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy.

Splnění těchto podmínek musí soud pečlivě zkoumat. Jejich splnění musí soudu vyplynout z úplného zjištění poměrů mladistvého. Zjištění poměrů mladistvého, dle § 55 zákona o soudnictví ve věcech mládeže, znamená povinnost orgánů činných dle tohoto zákona s vysokou mírou pečlivosti objasňovat a dokazovat příčiny provinění obviněných mladistvých spolu s objasňováním skutečností, které mají význam pro určení jejich rodinných, osobních a jiných poměrů. [67]

Vzhledem k tomu, že uložení ochranné výchovy je značným zásahem do práv mladistvého, lze ochrannou výchovu uložit jako nejkrajnější řešení, tedy až v situaci, kdy méně radikální prostředky výchovy se ukáží jako možnosti, které nemají šanci na úspěch. Také dle rozhodnutí Krajského soudu v Brně znamená odnětí nezletilce z výchovy rodičů a jeho zařazení do výchovného kolektivu s přísnějším režimem hluboký zásah do práv mladistvého, a proto jeho uložení považuje za krajní možnost.[68] V dovětku k §22 je pak také stanoveno, že ochrannou výchovu je možné uložit pouze pokud nepostačuje uložení výchovných opatření. Tato věta nám vyjadřuje subsidiaritu ochranné výchovy k výchovným

[66] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1.vydání. Praha: Leges, 2009, s. 444.

[67] ŠÁMAL, P,VÁLKOVÁ, H, SOTOLÁŘ,A, HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. BECK, 2007, s. 280.

[68] GŘIVNA, Tomáš. *Trestní právo hmotné. Judikatura k obecné i zvláštní části.* 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 176.

opatřením, kterými jsou dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou. Stejný vztah subsidiarity panuje také mezi uložením ochranné výchovy a uložením ústavní výchovy dle § 46 zákona o rodině. Podmínkou pro uložení ochranné výchovy je tak splnění předpokladu, že k dosažení účelu ochranné výchovy nepostačuje uložení ústavní výchovy dle výše zmiňovaného zákona.[69]

Ústavní výchova je institutem, který spadá do oblasti rodinného práva. Jedná se o výchovné opatření, které se ukládá dle § 46 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině. „Ústavní výchovu lze vymezit jako umístění dítěte do péče zařízení určeného pro výkon ústavní výchovy na základě rozhodnutí soudu, jehož účelem je dočasně - tj. po dobu nezbytně nutnou - zajišťovat dítěti náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání.“[70] Předpokladem nařízení ústavní výchovy je situace, kdy je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření buď nevedla k nápravě, nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. Ústavní výchova je nařízena rozhodnutím soudu v občansko-právním řízení, nikoliv v řízení trestním.

4.2 Výkon ochranné výchovy

Výkon ústavní a ochranné výchovy v ústavních zařízeních upravuje zejména zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy. Ustanovení tohoto zákona jsou dále konkretizována vyhláškou č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní a ochranné výchovy. Některé aspekty pak dále upravuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a dále vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých.[71]

Ochranná výchova se vykonává ve zvláštních zařízeních, které jsou v resortu ministerstva školství. Těmito zařízeními jsou tzv. diagnostické ústavy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy. Dále je pak v zákoně č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy vyjmenován dětský domov. V dětském domově je však zajišťována pouze péče o děti s nařízenou ústavní výchovou, nikoliv však s výchovou ochrannou.

Dříve než je dítě umístěno do konkrétního zařízení, musí projít diagnostickým ústavem. Během pobytu v diagnostickém ústavu, který trvá osm týdnů, je dítě podrobeno

[69] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1.vydání. Praha: Leges, 2009, s. 456.
[70] ČERNÁ, Dagmar, MATYÁŠOVÁ, Petra, MOTEJL, Otakar, PANOVSKÁ, Klára. *Rodina a dítě – Ústavní výchova a ochranná výchova*. Publikováno: Sborník stanovisek Veřejného ochránce práv. http://www.ochrance.cz/publikace/sborniky-stanoviska
[71] ČERNÁ, Dagmar, MATYÁŠOVÁ, Petra, MOTEJL, Otakar, PANOVSKÁ, Klára. *Rodina a dítě – Ústavní výchova a ochranná výchova*. Publikováno: Sborník stanovisek Veřejného ochránce práv. http://www.ochrance.cz/publikace/sborniky-stanoviska

komplexnímu vyšetření jak po stránce pedagogické, psychologické, sociální, tak po stránce zdravotní. Na základě výsledků provedeného vyšetření zpracovává diagnostický ústav návrh na umístění dítěte do odpovídajícího ústavu. Komplexní diagnostická zpráva s programem rozvoje osobnosti dítěte se pak předává konkrétnímu zařízení, do něhož se dítě zařazuje (tímto zařízením tak může být dětský domov se školou či výchovný ústav).[72]

Účelem dětského domova se školou je dle § 13 zákona č. 109/2002 Sb. zajišťovat péči jednak dětem, jimž byla nařízena ústavní výchova, a to v případě, že mají závažné poruchy chování, nebo těm dětem, které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči. Dále pak zajišťují péči právě těm dětem, kterým byla nařízena ochranná výchova. Výchovný ústav dle § 14 zákona č. 109/2002 Sb. pak pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Ve vztahu k dětem zde umístěným plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Vzhledem k tomu, že se v obou výše uvedených ústavech vykonává ochranná výchova, disponují tato zařízení speciálně stavebně technickými prostředky k zabránění útěku těchto dětí.

Ať už se jedná o výchovný ústav či dětský domov se školou, v obou těchto ústavech se zabezpečuje péče a výchova, kterou by měli mládeži poskytnout rodiče či zákonní zástupci, ale z nějakého důvodu tomu tak není. Hlavním cílem těchto ústavů je v prvé řadě naplnit účel ochranné léčby, který je spatřován především v odstranění či omezení možného vzniku dalších, pro společnost nebezpečných následků, které může u mladistvých vyvolat zanedbaná výchova. Účelem ochranné výchovy je také umožnit mladému člověku jeho nápravu především formou upevňování jeho charakteru, dohledu nad jeho vzděláváním a umožnit mu harmonický rozvoj jeho osobnosti s ohledem na potřeby spojené s jeho věkem. Tento rozvoj by pak danou osobu měl motivovat, aby se v budoucím životě stal řádným občanem a členem celé společnosti.[73]

4.3 Tzv. „sanace“ rodiny

Výkon ochranné výchovy ve výše popsaných ústavech představuje pro mladistvého situaci, do níž se dostal především díky problematickým okolnostem, které jsou v jeho rodině (v rodině není mladistvému poskytována náležitá výchova, jeho výchova je zanedbávána atd.). Za předpokladu, kdy rodina neplní svoje základní funkce, kterým jsou zejména funkce

[72] 11.listopadu 2010 [cit. 11.listopadu 2010]. Dostupné na <http://www.dum-brno.cz/left/slovnik.htm>.
[73] ŠÁMAL, P,VÁLKOVÁ, H, SOTOLÁŘ,A, HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář.* 2. vydání. Praha: C.H. BECK, 2007, s. 277.

socializační, výchovná a ekonomicko-zabezpečovací, je ústavní respektive ochranná výchova mnohdy jediné východisko z daného problému. Na druhou stranu situace, kdy je osoba vychovávána v ústavu, můžeme považovat za stav do velké míry nežádoucí. Ačkoliv jsou v rodině poměry někdy velice špatné a situace je velice složitá a komplikovaná, je pozitivním trendem, pokud je zde snaha navrátit jedince, který je vychováván v ústavu zpět do jeho rodiny. Především zdravá a dobře fungující rodina je stále hlavní zárukou výchovy zdravých a emocionálně stabilních dětí. Náhradní výkon přirozených funkcí státem představuje jednak vážný zásah do psychiky a práv každého jejího člena, ale i narůstající náklady státu spojené s výkonem přirozených funkcí rodiny.[74] Aby však mohlo dojít k navrácení jedince zpět do jeho přirozeného prostředí, je samozřejmě nezbytné, aby okolnosti, které vedly k nařízení ochranné výchovy dostály jistým změnám. V situaci, kdy je dítě umístěno do ústavu, se proto vyvíjí maximální úsilí, aby se mohlo vrátit co nejrychleji zpět do svého původního prostředí. Tento proces se nazývá sanace rodiny. Pod tímto pojmem je především chápána práce s rodinami děti zanedbávajícími či rodinami sociálně vyloučenými. Z rodiny musí být v prvé řadě vyzdviženy veškeré pozitivní aspekty vazby mezi dítětem a rodinou a musí být pak vhodným způsobem rozvíjeny. Odnětí dítěte z rodiny by mělo být rodiči chápáno jako určitý prostor, který je určený k uspořádání rodinné situace, obnově jejich narušených funkcí a stabilizaci socioekonomické situace apod. Také zařízení, v němž je dítě umístěno, by mělo po dobu odloučení dítěte od rodičů přispívat k udržení vztahů mezi oběma rodiči a dítětem. Proces, kdy dochází v rámci snahy o zlepšení poměrů panujících v rodině mladistvého k úzké práci s rodinami, je především úkolem sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí a pedagogických pracovníků školského zařízení, v němž je dítě umístěno.[75] Na druhou stranu je třeba si uvědomit, že „náprava“ samotné rodiny není v případě ochranné výchovy jediným faktorem, který určuje návrat jedince zpět do jeho rodiny. Vzhledem k tomu, že se jedná o ochranné opatření, jehož cílem je i náprava mladistvého, ochranná výchova potrvá, dokud nebude splněn její účel (viz. výše). Pro přesnost je však třeba připomenout, že dalším limitem je i věk mladistvého. Ochranná výchova tak dle § 22 odst. 2 zákona č. 218/2003 Sb. potrvá, dokud to bude vyžadovat její účel, nejdéle však do dovršení osmnáctého roku věku mladistvého (vyžaduje-li to zájem mladistvého, může soud ochrannou výchovu prodloužit, ne však déle než do dovršení devatenáctého roku).

[74]11.listopadu 2010 [cit. 11.listopadu 2010]. Dostupné na http://socialnipece.praha.eu/jnp/cz/rodina/index.html
[75] ČERNÁ, Dagmar, MATYÁŠOVÁ, Petra, MOTEJL, Otakar, PANOVSKÁ, Klára. *Rodina a dítě – Ústavní výchova a ochranná výchova*. Publikováno: Sborník stanovisek Veřejného ochránce práv. http://www.ochrance.cz/publikace/sborniky-stanoviska

4.4 Ochranná výchova ukládána dětem mladším patnácti let

Dítěti mladšímu patnácti let, které se dopustilo činu jinak trestného, tzn. činu, který naplňuje všechny znaky uvedené v trestním zákoně a v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže s výjimkou věku, který zákon požaduje ke vzniku trestní odpovědnosti, může soud pro mládež uložit několik druhů opatření. Mezi tato opatření patří dle § 93 zákona o soudnictví ve věcech mládeže dohled probačního úředníka, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného programu ve středisku výchovné péče, ochranná výchova a díky změně, provedené zákonem č. 41/2009 Sb., výchovné povinnosti, výchovné omezení či napomenutí s výstrahou.

Z hlediska ochranné výchovy zákon o soudnictví ve věcech mládeže rozlišuje obligatorní a fakultativní ukládání. Obligatorně soud uloží ochrannou výchovu v případě, pokud dítě spáchalo čin, za nějž trestní zákoník dovoluje uložení výjimečného trestu a které v době spáchání činu dovršilo dvanáctý rok svého věku a bylo mladší než patnáct let. V tomto případě již zákon nevyžaduje splnění jiných, než výše uvedených podmínek. V případě obligatorního ukládání ochranné výchovy tak nemusí být splněn předpoklad, který musí být splněn u mladistvého. Totiž naplnění podmínek dle § 22 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Fakultativní uložení se pak týká situace, kdy uložení ochranné výchovy odůvodňuje povaha spáchaného trestného činu a současně je v zákoně stanovena podmínka, aby toto uložení bylo nezbytné k zajištění řádné výchovy. V tomto případě se tedy bude soud zabývat kritériem povahy spáchaného trestného činu a potřebou zajistit řádnou výchovu dítěte. Nutnost zajištění řádné výchovy bude právě za situace, kdy o výchovu není náležitě postaráno, byla zanedbána apod.[76] Fakultativně může být uložena ochranná výchova dítěti mladšímu dvanácti let. Spodní hranice dvanácti let u fakultativní ochranné výchovy není stanovena, takže je možné ve zvlášť odůvodněných případech uložit ochrannou výchovu i těmto dětem. V praxi bude fakultativně ukládána ochranná výchova v těch případech, kdy se bude jednat o děti, které se opakovaně dopouštějí činnosti, která by jinak byla trestnou činností a péče ve vlastní rodině či náhradní rodině je nedostatečná.[77]

Aby soud pro mládež uložil pokud možno co nejoptimálnější opatření z hlediska dalšího osobnostního a sociálního vývoje dítěte a také zohlednil povahu jím spáchaného činu a jeho příčin, je potřeba zpravidla pedagogicko-psychologického vyšetření. Další zdroj

[76] ŠÁMAL, P, VÁLKOVÁ, H, SOTOLÁŘ, A, HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář.* 2. vydání. Praha: C.H. BECK, 2007, s. 844-845.
[77] tamtéž.

informací, který bude podstatný pro rozhodnutí, jaké opatření soud uloží, bude zpráva obsahující výsledky šetření orgánu sociálně-právní ochrany dětí, respektive úředníka probační a mediační služby ohledně rodinných a sociálních poměrů, které panují v rodině dítěte. Po komplexním posouzení všech těchto informací může soud zvolit z hlediska dalšího vývoje a prevence jeho pozdější kriminality výchovné opatření, které se zdá být nejvhodnější variantou.[78]

Situace, kdy soud rozhoduje o tom, jaké opatření pro dítě zvolí, je z mého pohledu velice důležitá pro další život dítěte. Především díky možné společenské stigmatizaci dítěte, které není vychováváno ve svém přirozeném rodinném prostředí, ale v ústavech. Ačkoliv by se mohlo zdát, že v moderní vyspělé společnosti k takové situaci již nedochází, myslím si, že určitým zdrojem předsudků by výchova mimo rodinu pro budoucí okolí jedince mohla být. V těchto souvislostech se zdá být pak nejlepší cestou, pokud je největší důraz kladen především na zlepšení poměrů rodin, ze kterých vychází děti takto mladého věku, které páchají závažnou trestnou činnost. Na druhou stranu, pokud budeme hovořit například o obligatorním uložení ochranné výchovy, která je možná v situaci, kdy dítě spáchá velice závažný čin, pak je jistě uložení ochranné výchovy namístě především z toho důvodu, kdy problém spáchání takového činu nemá kořeny pouze ve špatném rodinném zázemí, ale povětšinou i v narušené osobnosti takového jedince (což je samozřejmě také předmětem posudků vypracovaných znalci se specializací na dětskou psychiatrii). Tento nedostatek se pak pravděpodobně nedá zvládnou jinak, než umístěním takového jedince do ochranné výchovy, kde bude v péči odborníků. Je proto zřejmé, že uložení ochranné výchovy je někdy nezbytnou záležitostí, a to ať už se jedná o případy dětí mladších patnácti let, nebo o ty děti, co této věkové hranice již dosáhly.

[78] VÁLKOVÁ, Helena. K zařazení dítěte mladšího patnácti let do výchovného programu. *Trestněprávní revue.* 2005, č. 7, s. 188.

5 Zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty

Posledním ochranným opatřením, kterému se budu věnovat ve své diplomové práci, je zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty. Zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty je ochranné opatření, jehož cílem je poskytnout ochranu společnosti tím, že odnímá pachatelům a jiným osobám obecně nebezpečné věci (např. výbušniny), nebo jiné věci, které mají sloužit k páchání trestných činů (např. padělatelské náčiní), anebo odčerpává výnosy z trestné činnosti, s cílem odstranit prostředky, které slouží či mají sloužit k páchání trestné činnosti.[79]

Co se rozumí věcí či jinou majetkovou hodnotou, respektive jejich vymezení nalezneme v ustanovení § 134 zákona č. 40/2009Sb. Předmětem zabrání může být jen taková věc, která je ke spáchanému činu v některém ze vztahů uvedených v § 70 odst. 1 písm. a) až d) trestního zákona (trest propadnutí věci). [80]

Vztah tohoto ochranného opatření k trestu propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty dle § 70 odst. 1 zákona č. 40/2009Sb. je pak vztahem subsidiarity. Zabrání věci či jiné majetkové hodnoty se bude ukládat v těch případech, v nichž pro uložení trestu nejsou splněny podmínky (viz dále). Kromě toho, kdy je toto ochranné opatření ukládáno na místo výše uvedeného trestu, se bude dále ukládat v případě, respektive se toto ochranné opatření bude vztahovat na věci nebo jiné majetkové hodnoty, které představují výnos z trestného činu a trestem propadnutí věci by být postiženy nemohly, dále se zabrání vztahuje na náhradní hodnotu těchto věcí nebo majetkových hodnot a v poslední řadě také dochází k možnému zabrání spisů, jejichž rozšiřování by naplňovalo znaky některého trestného činu včetně zabrání zařízení na jejich zhotovení.[81]

5.1 Ukládání

Případy, kdy pro uložení trestu propadnutí věci či jiné majetkové hodnoty nejsou podmínky, se jedná dle § 101 odst. 1 v situaci, kdy:

1. věc či jiná majetková hodnota náleží pachateli, kterého nelze trestně stíhat nebo odsoudit [§ 101 odst.1 písm. a],
2. věc náleží pachateli, od jehož potrestání soud upustil [101 odst. 1 písm. b], nebo

[79] ŠÁMAL, Pavel a kol.*Trestní zákoník I. Komentář.* 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 1060
[80] ŠČERBA, Filip. In JELÍNEK, Jiří (ed). *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou.* 1.vydání. Praha: Leges, 2009, s. 137. (§101)
[81] NOVOTNÝ, Oto, VANDUCHOVÁ, Marie, ŠÁMAL, Pavel. *Trestní právo hmotné obecná část*. 6. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 502.

3. ohrožuje bezpečnost lidí nebo majetku, popřípadě bezpečnost společnosti, anebo hrozí nebezpečí, že taková věc bude sloužit ke spáchání zločinu [§ 101 odst. 1 písm. c].

Pokud se jedná o pachatele uvedeného pod bodem číslo jedna, může být ve smyslu tohoto ustanovení pachatelem pouze ta osoba, která je trestně odpovědná, je způsobilá být pachatelem trestného činu, naplnila všechny znaky některého trestného činu a tohoto pachatele není možné stíhat z jiných důvodů, než je nedostatek trestní odpovědnosti. Není proto možné, aby došlo k vyslovení zabrání věci podle § 101 odst. 1 písm. a) například pouze proto, že věc náležela osobě, proti které bylo trestní stíhání zastavené z toho důvodu, že v době spáchání trestného činu nebyla trestně odpovědná pro nepříčetnost.[82] Výše uvedená podmínka, že pachatele nelze trestně stíhat nebo odsoudit, bude tak naplněna například v situaci, kdy dojde k zániku trestní odpovědnosti z důvodu účinné lítosti či promlčení trestní odpovědnosti.

Případ uvedený pod bodem tři je pak specifický v tom, že se nemusí jednat o věc či jinou majetkovou hodnotu náležící pachateli. Vlastníkem věci může být zcela nezúčastněná osoba, která nemá se spácháním trestného činu nic společného. [83] V tomto případě se tak může jednat i o právnickou osobu.

Co se rozumí tím, že věc či jiná majetková hodnota náleží pachateli, nalezneme ve výkladovém ustanovení v hlavě VIII zákona č. 40/2009 Sb., konkrétně v ustanovení § 135. V této souvislosti je také důležité zmínit rozhodnutí Nejvyššího soudu, který se zabýval přechodem vlastnictví věci v důsledku smrti pachatele. Ve svém rozhodnutí stanovil, že jestliže v době rozhodování o zabrání věci pachatel již zemřel a jeho majetek přešel okamžikem smrti na jeho dědice, věc zemřelému nenáležela a není ji tak možné zabrat dle tohoto ustanovení.[84] Toto rozhodnutí tak vylučuje zabrání věci z důvodu uvedeného v bodě jedna, není však vyloučeno, aby tak soud učinil z jiného důvodu (např. z důvodu ohrožení bezpečnosti společnosti apod.)

V případě bezpečnosti lidí, majetku, či společnosti ve smyslu § 101 odst. 1 písm. c) se vyžaduje zabrání těch věcí, které jsou samy o sobě těmto zájmům nebezpečné. Důležité je, že jejich nebezpečnost vychází přímo z jejich vlastností. Bude se jednat především o výbušniny, narkotika, jedy, zakázané zbraně, střelivo apod. [85] Může se však jednat i o věci, které se jinak běžně užívají, ale byly přizpůsobeny k páchání trestné činnosti. Tak

[82] GŘIVNA, Tomáš. *Trestní právo hmotné. Judikatura k obecné i zvláštní části.* 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 176.
[83] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1.vydání. Praha: Leges, 2009, s. 432.
[84] rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 23.10. 1992, sp. zn. 1Tz 88/92 (R 15/1993)
[85] GŘIVNA, Tomáš. *Trestní právo hmotné. Judikatura k obecné i zvláštní části.* 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 176.

například Nejvyšší soud stanovil, že běžný automobil, který by byl použit ke spáchání trestné činnosti, nelze považovat za věc, která by mohla ohrozit bezpečnost lidí či majetku, jak je tomu u jiných věcí, například střeliva. Zabrání motorového vozidla by však bylo možné za situace, kdy by bylo vozidlo zvláště upraveno pro páchání trestné činnosti (např. úprava vozidla pro nelegální převoz osob přes státní hranice).[86]

[86] rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26.1. 2009, sp. zn. 5 Tz 211/2000 (SJ 22/2000).

Závěr

Po hlubším rozboru ochranných opatření, která jsou předmětem diplomové práce, je nutno konstatovat, že se jedná o institut trestního práva, který do našeho právního řádu, respektive do odvětví trestního práva, bezesporu patří. Ať už se jedná o ochranné patření ve formě ochranného léčení, zabezpečovací detence, ochranné výchovy nebo zabrání věci či jiné majetkové hodnoty, každý z těchto institutů má i přes některé nedostatky v trestním právu svoje důležité místo.

Za největší přínos současné právní úpravy ochranných opatření bych považovala zakotvení zabezpečovací detence. Ačkoli ochranné léčení plnilo a plní nenahraditelnou funkci, pokud se jedná o pachatele trestné činnosti, jimž není možné uložit trest, byly zde určité aspekty, které ochranné léčení neřešilo a ani řešit nemohlo. V diplomové práci byl poměrně velký prostor věnován právě důvodům, které vedly k zakotvení zabezpečovací detence, jakožto jeden ze způsobů řešení nedostatků, které ochranné léčení vykazovalo.

Výše zmiňovaných důvodů, které vedly ke vzniku zabezpečovací detence, byla celá řada. Často se mezi pachateli s nařízeným ústavním ochranným léčením vyskytovala skupina osob, která především s ohledem na charakter a závažnost své duševní poruchy představovala pro společnost velice závažné nebezpečí. Také z důvodu přítomnosti těchto osob na místech výkonu ochranného léčení docházelo mimo jiné k maření potenciálně úspěšné léčby u jiných pacientů. Je třeba také zmínit, že vzhledem k tomu, že výkon ochranného léčení je vykonáván v psychiatrických léčebnách, které nemají potřebná bezpečnostní zařízení, docházelo tak nejen k vzájemnému napadání pacientů, ale také k častým útokům na samotný zdravotnický personál. Největším problémem však bezesporu byly časté útěky těchto osob ze špatně zajištěných léčeben. Tyto osoby se pak na útěku dopouštěly velice závažné trestné činnosti.

Ačkoliv tyto velmi závažné a zřejmé nedostatky trvaly velice dlouhou dobu, přesto zákonodárce se zakotvením zabezpečovací detence otálel s ohledem na nejrůznější komplikace. Jako hlavní problém před přijetím zabezpečovací detence byl spatřován především v tom, který z resortů by měl nést odpovědnost za jeho zřízení a vlastní činnost. Ve stádiu vývoje a jednání o institutu zabezpečovací detence nebylo zpočátku také jasnou otázkou, kdo bude zajišťovat nezbytnou bezpečnost a ostrahu v ústavech zabezpečovací detence.

I přesto, že se vyskytla řada problémů, které bylo nutno v souvislosti s přijetím zabezpečovací detence vyřešit, považuji postup zákonodárce za velice liknavý, především s ohledem na fakt, že díky útěkům těchto osob na svobodu docházelo k ohrožení lidských

životů. Dle mého názoru ochrana života a lidského zdraví musí být vždy prioritou zákonodárce.

V souvislosti se vznikem zabezpečovací detence byl pak také řešen problém tzv. preventivní detence. Jednalo se o dilema, zda zavést detenci jako opatření preventivní či následné. Institut preventivní detence nebyl nakonec díky množství sporných otázek, které se týkaly především problematiky možného střetu s ochrannou lidských práv, do nového trestního zákona zařazen.

V diplomové práci jsem se také podrobněji zabývala charakterem detenčního ústavu, respektive jak vypadá denní režim chovanců v těchto ústavech, jakým terapeutickým programům jsou podrobováni apod. Tato problematika je velice zajímavá. Jaký vliv a jakou kvalitu však mají terapeutické metody na osoby, které se podrobují zabezpečovací detenci, je zatím otázkou velmi složitou, především díky tomu, že tento institut byl do našeho trestního práva zakotven relativně nedávno.

Co se týče problematičtějších částí úpravy zabezpečovací detence, jsou to dle mého názoru jednak problematika subsidiarity zabezpečovací detence ve vztahu k ochrannému léčení a také ustanovení § 62 zákona č.129/2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence.

První případ se bude týkat především nalezení hranice, kdy pachatel bude patřit do zařízení, kde se vykonává ochranná léčba a kdy tam již naopak patřit nebude. Je to problém dosti závažný s ohledem na odlišný výkon těchto dvou druhů ochranných opatření.

V souvislosti s ustanovením § 62 pak dochází ke vzniku problému, zda je možné změnit ústavní ochranné léčení, které započalo před 1. lednem 2009 na zabezpečovací detenci. Podle mého názoru by především s ohledem na ochranu společnosti taková možnost měla připadat v úvahu.

V neposlední řadě bych také ráda zmínila ve vztahu k ochranné léčbě a zabezpečovací detenci problematiku právní úpravy jejich výkonu. Výkon zabezpečovací detence je upraven zákonem č. 129/2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence účinným od 1.1 2009, jedná se o posun ve vztahu k ochrannému léčení, kde zákonná úprava výkonu tohoto ochranného opatření dosud přijata nebyla. Především díky tomu, že v rámci ochranného léčení a zabezpečovací detence dochází k omezování osobní svobody a dalších práv, považuji za správné přijetí, ve smyslu čl. 4 odst. 1, 2 Listiny základních práv a svobod, výše zmíněné zákonné úpravy.

Poslední dvě ochranná opatření, tj. ochranná výchova a zabrání věci či jiné majetkové hodnoty, považuji za neméně důležitá ochranná opatření, která jsou obě svým způsobem specifická .Ochranná výchova je pak specifická především díky zkoumání rodinného zázemí

jedince, kterému má být ochranná výchova uložena, tzn., zda například rodina plní svoje základní funkce. Vzhledem k tomu, že uložení ochranné výchovy je značný zásah do života mladistvého (dítěte) a může značně ovlivnit jeho budoucí život, je úloha soudu v určitém ohledu složitější a náročnější.

Ochranné opatření ve formě zabrání věci či jiné majetkové hodnoty pak hraje důležitou úlohu ve smyslu možné alternativy k trestu propadnutí věci či jiné majetkové hodnoty. Jeho další důležitou funkcí je pak znemožnit, aby prostřednictvím určitých věcí či majetkových hodnot docházelo k ohrožení společnosti či k páchání trestné činnosti.

Ačkoliv ochranná opatření vykazují určité nedostatky v právní úpravě, jak již bylo řečeno výše, dle mého názoru svoje pevné místo v trestním právu bezesporu mají.

Bibliografie

Monografie:

SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva.* 1. vydání. Praha: Vydavatelství Novatrix, 2009, s. 283.

ŠÁMAL, Pavel a kol.*Trestní zákoník I. Komentář.* 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 1303.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1.vydání. Praha: Leges, 2009, s. 896.

JELÍNEK, Jiří. *O novém trestním zákoníku*. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny. Praha: Leges, 2009, s. 223.

CÍSAŘOVÁ, Dagmar, VANDUCHOVÁ, Marie. *Nepříčetný pachatel.* Praha: Institut pro vzdělávání soudců a státních zástupců, 2005. s. 97.

ZEMAN, Petr, PŘESLIČKOVÁ, Hana, TOMÁŠEK, Jan. *Vybrané problémy sankční politiky – Institut zabezpečovací detence.* 1.vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005. s. 198.

SLÁDEČEK, Vladimír. *Obecné správní právo.* 2. vydání. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 464.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1.vydání. Praha: Leges, 2009, s. 1216.

GŘIVNA, Tomáš. *Trestní právo hmotné. Judikatura k obecné i zvláštní části.* 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 244.

NOVOTNÝ, Oto, VANDUCHOVÁ, Marie, ŠÁMAL, Pavel. *Trestní právo hmotné obecná část*. 6. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 583.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Prekriminalita dětí a kriminalita mladistvých, kterým byla uložena ochranná opatření.* 1. vydání. Praha: Policejní akademie České republiky, 2002, s. 148.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 5.vydání. Praha: Leges, 2007, s. 749.

ŠÁMAL, P,VÁLKOVÁ, H, SOTOLÁŘ,A, HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. komentář.* 2. vydání. Praha: C.H. BECK, 2007, s. 280.

Odborné články:

ŠÁMAL, Pavel. K úpravě ochranného léčení v trestním zákoníku. *Trestněprávní revue,* 2010, č 10, s. 102.

PŘESLIČKOVÁ, Hana, TOMÁŠEK, Jan, ZEMAN, Petr. Potřebujeme institut zabezpečovací detence?.*Zdravotnictví a právo,* 2005, č. 2, s. 9-10.

BRICHCÍN,Slavoj. Detenční ústav a instituce zabezpečovací detence.*Kriminalistika,* 2005, č.2, s. 145.

ARNOŠTOVÁ, Lenka, HERCZEG, Jiří. Právní ochrana zdravotnických pracovníků. *Trestní právo*, 2004, č.7, s .3.

KRÁL, Vladimír. K institutu zabezpečovací detence v návrhu nového trestního zákona. *Trestněprávní revue,* 2004, č. 12, s. 337- 338

PŘESLIČKOVÁ, Hana, TOMÁŠEK, Jan, ZEMAN, Petr. Navrhované právní úpravě institutu zabezpečovací detence.*Trestní právo*. 2004, č.8, s.21-22.

RŮŽIČKA, Miroslav, VAGAI, Milan, VONDRUŠKA, František. Je možná změna ochranného léčení, s jehož výkonem bylo započato před 1.lednem 2009, v zabezpečovací detenci? *Státní zastupitelství,* 2009, č.9, s. 19

HALUZOVÁ, Soňa. *Rok 2009 přinesl nejen změnu v názvu Vazební věznice Brno* [online]. vscr.cz, 7.1.2009 [cit. 15.11. 2010]. Dostupné na < http://www.vscr.cz/veznice-brno-20/stare-clanky-511/?dokumenty=2>.

HALUZOVÁ, Soňa. *První chovanec byl umístěn do Ústavu pro výkon zabezpečovací detence v Brně* [online]. vscr.cz 17.3.2009 [cit. 15.11. 2010] Dostupné na <http://www.vscr.cz/veznice-brno-20/stare-clanky-511/?dokumenty=2 >.

ZAHUMENSKÝ, David. *Otázky za navrhovanou úpravou trestní detence osob s duševní poruchou* [online]. viaiuris.cz, 15.8. 2007 [cit.1.listopadu 2010]. Dostupné na < http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=169>.

VOJŮVKA, Robert. *Ústav pro výkon zabezpečovací detence v Brně má druhého chovance.* [online]. vscr.cz 29.7.2009 [cit.15.11.2010] Dostupné na < http://www.vscr.cz/veznice-brno-20/stare-clanky-511/?dokumenty=2>.

Judikatura:

nález Ústavního soudu ČR ze dne 3.11. 2004, sp. zn. IV. ÚS 502/02
rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 23.10. 1992, sp. zn. 1Tz 88/92 (R 15/1993)
rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26.1. 2009, sp. zn. 5 Tz 211/2000 (SJ 22/2000).

Online:

Veřejný ochránce práv a ochrana osob omezených na svobodě. [online].ochrance.cz, [cit. 15.11. 2010] Dostupné na <http://www.ochrance.cz/chcete-si-stezovat/zivotni-situace-problemy-a-jejich-reseni/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/>.

Detenční ústav pro nebezpečné pachatele vznikne ve Vidnavě a v Brně. [online]. portal.justice.cz, 19.7. 2007 [cit. 15.11. 2010] Dostupné na <http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=4176&d=169973>.

Výroční zpráva věznice a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Opava. [online]. vscr.cz, 13.4.2010 [cit. 15.11. 2010]. Dostupné na <http://www.vscr.cz/veznice-opava-83/vyrocni-zpravy-688/vyrocni-zprava-za-rok-2009-1206/>.

11.listopadu 2010 [cit. 11.listopadu 2010]. Dostupné na <http://www.dum-brno.cz/left/slovnik.htm>.

Právní předpisy:

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č.141/ 1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých zákonů

Zákon č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční stráži v České republiky ve znění pozdějších předpisů

Usnesení č. 2/1993 Sb., usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Shrnutí

Diplomovou práci na téma ochranná opatření jsem založila na objasnění podstaty, významu ochranných opatření a rozboru jednotlivých druhů ochranných opatření. Větší pozornost jsem věnovala novému institutu zabezpečovací detence, jeho charakteristice, významu či důvodům, které vedly k jeho zakotvení v současné právní úpravě.

Diplomovou práci jsem rozčlenila do pěti kapitol. V první kapitole jsem nastínila obecnou problematiku trestněprávních sankcí, respektive jejich dvojkolejnost. Následně pomocí komparace jednotlivých znaků trestů a ochranných opatření došlo prostřednictvím této metody k seznámení se s obecnou charakteristikou ochranných opatření. V dalších kapitolách jsem pak podala výklad o jednotlivých druzích ochranných opatření včetně rozboru problematiky, která s jednotlivými opatřeními souvisí.

Největší pozornost v každé kapitole jsem věnovala popisu jednotlivých ochranných opatření a analýze jednotlivých stěžejních problémů. V rámci ochranného léčení a zabezpečovací detence jsem věnovala pozornost také komparaci těchto dvou institutů.

V závěru své diplomové práce jsem zhodnotila celkový význam ochranných opatření a také jsem nastínila některé problematické části současné právní úpravy.

Klíčová slova

ochranná opatření; ochranná léčba; zabezpečovací detence; ochranná výchova; zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty.

Summary

I based my thesis on the topic of protective measures on clarifying the substance and significance of protective measures and the analysis of individual particular types of protective measures. I paid special attention to a new institute of security detention, its characteristics, significance or the reasons, which led to its enactment in terms of the current legal system.

I divided my thesis into five chapters. The first chapter outlines general issues of penal sanctions or more precisely their duality. Subsequently, I gave a general introduction and description of protective measures using a comparison of individual features of punishments and the protective measures. In the following chapters, I provided a disclosure of individual types of protective measures including analysis of issues related to individual protective measures.

Major attention in each chapter is paid to the description of individual protective measures and the analysis of individual crucial problems. In terms of the protective treatment and security detention I also paid special attention to the comparison of these two institutes.

In the conclusion of my thesis, I evaluated the overall significance of protective measures and I also outlined some of the problematic areas of current relevant legal provisions.

Key words

protective measures; protective treatment; security detention; juvenile rehabilitation; seizure of personal items or other valuable property.